

SO
YUT

EDEBİYAT DERGİSİ

behçet necatigil / ilhan berk / özdemir asaf
salah bîrsel / metin eloğlu / said maden / bilge karasu
nihat ziyalan / fethi naci / refik durbaş
süreyya berfe / konstantin kavafis / gürkal aylan
antonin liehm / bertan onaran / louis althusser
kenan somer / kafka / kamuran şipal
osman serhat erkekli / şiir erkök / şevket yücel
olaylar arasında

78

nisan 1975 / 10 lira

NISAN 1975
78. SAYI
10 LIRA

●
beheç necatigil
ilhan berke
özdemir asaf
salâh birsel
metin eloglu
said maden
bilge karasu
nihat ziyadan
fethi naci
refik durbas
süreyya berfe
konstantin kavafis
gürkal ayhan
antonin liehm
bertan onaran
louis althusser
kenan somer
kafka
kâmurran şipal
osman serhat erkekel
şir erkök
şevket yücel
olaylar arasında

SO
YUT

hüthüt

behçet necatigil

*Sanki düğün olmuştur :
Sevmiş, sevilmiş, yenmiş, yenilmiş
Çekmiş, çektirmiş
Oyun hüznü olmuştur.*

*Düştür doğaldır içlenme
Bezginlik göllerinde bir gece
Karanlıkta senin de
Yüzdüğün olmuştur.*

*Ay peşinde
Bitkin akşamlar nikotin
Düşer bir gün giyotin
Aksadeler giyindiğin olmuştur.*

*Süleyman ve Sabâ, hüthüt ve Belkıs
Söyledi sorsaydık, geç git, bunlar -
Necatigil yok şimdi
Belki bir gün olmuştur.*

ben, v.

ilhan berk

Şiir bir yaşama biçimidir. Yaşamının kendisi gibi de düz bir çizgi izlemez.

Ozan, kullandığı dilde belli eder kendini, yalnız getirdiği dilde vardır. Bu bakımdan ozanın kendisidir dil, kendi gövdesinden çıkardığı bir öz sudur. Buraya da tam bir birey olarak varır. Benselleşir. Biyolojik bir olaydır bu. Bir ağacın çiçek açması, meyve vermesi gibi. Onun için ozan getirdiği dilde vardır.

Ozan, dili değiştirmez, ama kendinin yapar. Marx'ın '**kişinin kendisi**' kişiselliğidir, dediği gibi.

Ozanın diline yaşamının bütün boyutları vurur, yaşamın bir tarihi gibidir ozanın dili.

Ozan dili dışlaştırarak yazar: Anlatmaz, açıklamaz çünkü. Bir nesne koymaktır işi. Ozan, imgelerle konuşur demek, bu demektir.

İmge varolan bir şeydir, anlatılan, betimlenen değil, kendiliğinden varolan. Ozanla varolan. Bunun için her ozanın kendine özgü bir imge anahtarı vardır, kilidini kendi yaptığı, kendi açıp kapadığı bir anahtar.

Şiirde kullanılan dil başka hiçbir yerde kullanılmaz.

Şiirde biçim, içerik diye iki öge görmek, bir şiiri böyle yorumlamak, değerlendirmek, şiire yaklaşma olanağını kaldırır; giderek şiiri

yabancılaştırır. Şiirde biçim / içerik ilişkisine bir ağaca bakar gibi bakmalı. Şiir de bir ağaç gibi bir eytişim izler çünkü. Tersî, kökü, dallarından ayırmak olur. Öte yandan, biçim de, içerik de ozanın kişisel bir dili varsa vardır. Öyleyse, bir ozanın varlığını, kullandığı dili tanıklar.

Bir ağaç nasıl biçimiyle ağaçsa, öyle varsa, şiir de biçimiyle öyle vardır. Bu biçimi öne almak demek değildir, şiirin ne olduğunu tanımlamaktır. İçeriğin, biçimin dışında olmadığıdır.

Şiiri düzyazıdan ayıran anlamdır, anlamın kullanışıdır. Bunun için: **'Mayıs ayındaız ve ben körüm.'** bir tümce değil, bir köğüktür. Anlamın kullanılışıysa, ozanın dilinin varlık sorununa bağlıdır.

Şiir, kişisel bir dil bulma, yaratmadır.

İşte, kesinkes, şiire giden bir konu: **Kurşun Kalemin Tarihi**. Bu bir konudur, yani bir hiçtir; şiire dönüşmesi, şiir olarak varolması, ozanın **'olmak yada olmamasına'** bağlıdır. Bunu şöyle de söyleyebiliriz: Bir **birey** olup olmamaya. **Birey**'i, şiirde diliyle tanırız. Yazı sanatları içinde şiir, bir o, bireyin en ağır bastığı, kendini en çok duyurduğu yerdir. Öte yandan, yine kendini en çok dağıttığı, saçtığı, çoğullastırdığı, herkesin olduğu, herkesin yaptığı, bir alandır. Ama hep bir birey kalarak, hep ona bağlanarak. Ozan, bir **birey** olabildiği ölçüde, **çoğunluğun** olur.

şİİrler

özdemir asaf

Yoldan geçiyordu, durdu.. Bir bahçe vardı..
Donuk adımlarla, adım - adım bahçenin duvarına
yönelde.. Donuk gözlerle çiçeklere baktı, baktı..

Çiçekler sıcaktı.. Donmuş bir sesle bahçivana
sustu:

— Bu çiçekler kesilecek mi? Bu çiçekler gide-
cek mi? Bir yalan'a, bir özür'e, bir sevi'ye, bir
ölü'ye bu çiçekler gidecek mi?

Bahçıvan dizlerine bahçeyi çöktü.. Yüzüne çi-
çekleri döndü.

Bir ışık yanmayordu, yandı, söndü. Elleri göz-
lerine baktı.. Gözleri ellerine aktı.. Gözleri elleri-
ni gördü.. Elleri kördü..

Sönen ışık yandı.. Yanan ışık söndü.. Dün yağ-
mur yağacaktı, gün döndü, yarın yağdı, bugün
dindi..

Ağlayacaktı.. Kim anlayacaktı.

ÖZDÜŞÜM

Ah ben hep duyguyla alal
Kapılarını bunca yıl
Zorladım. Bir düş gerçeği
Topladım gerçek düşümde.
Savaştı bu huyla akıl,
Hep kafamda ve gönlümde.

Baktım, bölüşmüş gerçeği,
Aklını, bir düş-dönüşü'mde.
Duyguyla anlaşılmış akıl..
Aşk motoru olmuş düş'ün,
Ve düş de aklın eşeği.
Vardığım her öpüşüm'de
Aklım ısırdı her şeyi.

Motor çıkmaza dayandı,
Eşek renklere boyandı.
Baktım, o uslanmaz aklım,
Elinde duyu çiçeği,
Bir yorgun, renkli eşeği
Koklayarak okşayandı.

İKİLEM

Sevgi ise, sevişeceğiz seninle..
Kavga ise, dövüşeceğiz seninle..
Ölümü de paylaştığımız yaşamda
Ortaklaşa bölüşeceğiz seninle.

GELDİM

Beni çağırmadınız, kalkıp ben kendim geldim.
Uzaklardan size bir haber getirdim geldim.

Bıraktıklarınızdan, unuttuklarınızdan,
Sımsıcak - anılası günler getirdim geldim.

Gömütleri andıran yapılarınızdaki
Yaşantılarınıza evler getirdim geldim.

Tek - tek, ayırık - soluyan bitkiseller yerine
Yüzyüze - dönük - gülen sizler getirdim geldim.

Solarken suladığım, koparken bağladığım,
Ölürken canladığım sözler getirdim geldim.

BİRİ

*Ona seni anlattı, sana onu anlattı..
Başı ona anlattı, sana sonu anlattı..
Yarım-yarım yaşayan darmadağın evlere
Birin ne kadar bütün olduğunu anlattı.*

ESKİ ÖYKÜ

*Umud bir öykü adı, başında önde gider,
Bir ayrım olur sonra, yarısı dünde gider.*

*Bölüşür yaşanmışlar yaşanmakta olanı,
Anılarla umular barışık yönde gider.*

*Bir gün, bir ân, bir yerde bir dönemeç belirir,
Dengesini yitirir gecelerle gündüzler.*

*Yalanlara dönüşür korkular için-için,
Sıcaklığını keser duygular, düşünceler.*

*Tükenen sevilerin alışkanlıklarında,
Gittikçe donuklaşan ışıklar yanıp-söner.*

*Karanlığı emzirir yağın-yığın gölgeler,
Can ateşi soluk göz-bebeklerine tüner.*

*Bir süre kanat çırpıp artık yorulmuş bir kuş,
İnişinin kararan havalarından düşer.*

DEĞİRMEN

*Bir kez geçer, bir insan bir karşı'ya,
Ondan sonra artık her-şey karşı'dır.
Orada bir dur-yeri olsaydı ya..
Olmaması bir karşı-yarışı'dır.*

YAZI

Orada bir dolap var,
Dolapda bir şişe var,
Şişeye şarap damlar,
Dolar, bitmişe kadar.

Yanında bir adam var,
Adamda bir düşün var,
Düşündeki dalgalar
Gelir, gitmişe kadar.

Aklında bir kadın var,
Kadında bir boşluk var,
Onu kendine boyar,
Çeker, itmişe kadar.

İçinde bir çocuk var,
Çocukta bir gıcık var,
Susar, şişeye bakar,
İçer, yitmişe kadar.

Önünde bir yazar var,
Yazarda bir sezer var,
Döner, yazıya bakar,
Siler, ditmişe kadar.

DÜŞÜNSEL DOĞA

Üç güzel var, biri
Birinden de güzel.
Eski öykülerden
Hep dinledikleri
Şirin'den de güzel.

Ora'da, bura'da,
Görüp bildikleri.
Düşünsel doğa'da,
Nur'un dedikleri,
Renginden de güzel.

Ateşin, güneşin
Yansıdığı yerde,
Değil aklın-başın
Uyandığı yerde;
Kendinden de güzel.

Düşünsel doğa'nın
Bu masal güzeli,
Yüreğinden aklın
Uzanırsa eli,
Der, hepsinden güzel.

İKİ İKİ

İki köy vardı, iki de hastalık adı;
Biri bir köyün kapısına dayandı,
Öbürü öbürünün.
O ülkenin o iki köyünün
— İki gözü kör olsun —
Birinde çocuk kalmadı,
Birinde adam kalmadı.
Köylerin adı dursun,
Sorduğum,
Hastalıkların adı.

PEYZAJ

"Et son front était nu, comme une place vide
entre deux armées"

Jules Supervielle

Buram-buram ıstık saçan,
Alın denizlerinden geçen
Sönük bir gemidir yalnızlık;
Gözlerde dumanı kalır.

Umudları içtikçe içen,
Yoğunlaştıkça çöken
Ardındaki karanlık,
Bir de limanı kalır.

Sözlerdir anılarda çakan,
Boyuna kıyılara çeken
Fener, onda da, bir anlık
İzlerin kalanı kalır.

Gözlerden saldıran, kaçan
Yengiler, yenilgilerdir uçan.
Kimsesiz, çorak, yanık,
Uzanan alanı kalır.

KURD

Ora'dır kişinin kurdu,
Buraya uzanıp durdu

Birinin içine düşüp,
Yüreğinedek yürüyüp,
Kendince birini vurdu.

Ora'da özlenen zaman,
Bura'da yaşanılandan
Belki de daha durgundu.

Ora'ya, ora / hep ora,
Düşürüp, yorgun, yollara,
Geldikçe o gidiyordu.

Ne kadar giden olduysa,
Bura'da biten olduysa,
Ora'da kurdunu buldu.

Ora'yla tedirgin olan
İçini yaşayamayan,
Bura'ya bulamıyordu.

Ora'ydı kişinin kurdu,
Bura'dan can alıyordu.

KÖPRÜ

Nicedir düşünür durur,
Bir yamaç öbür yamacı.
Adını ortak paylaşılan
Bir kıyı, karşı kıyıdan
Duyuyor esen bir acı.

Bir kaya, bir kayaya der;
Sende mi, bende mi sancı.
Eş-güneş, eş-su'yla parlar,
Biterken doğada yollar,
Kalmanın başlar utancı.

Altından üstünden geçer
Hayvanın yalın kıvancı.
Bir yere, ya da bir şeye,
İnsanın bir-an-önce'ye
Hız ile varmak amacı.

Yaşamdan ölüme kadar
Kalacak yüzünde hıncı.
Bir dünden bugüne kadar
Yönümüz olmuş ora'lar..
Şaklayor yüzde kırıbaşı.

İZM ÜSTÜNE

Bir düşün izm'e varmaz, bir sözcüğü dönükse,
Bir anlamı eğikse, bir kavramı soluksa.

İnsan zor bir ulusdur, kendi evinde yaşar,
Isınmaz neler yaksa, bir odası soğuksa.

Aydınlanmaz tepeden, kuş-bakışı gözlere,
Bir ülke karanlıktır, bir sokağı sönükse.

Bir adım aksadı mı, bin adam yuvarlanır;
Bir müzik özgünleşmez bir notası bozüksa.

Bir ordu darmadağın olur bilisizlihten;
 Delice ya da uslu düşlerle beslenikse.
 Bir zincir zincir gibi, bir çizgi çizgi gibi
 Olmaz, tek bir hallası, bir noktası gürükse.
 Akl bir düş değildir, masalı uykuvarın;
 Sıde yolunu bulur, istenen seçtiklikse.
 Toplumsal amaçların somut uydusudur izm;
 Kışilere tannamak istenen kişilikse.

UZUNÇLÜ BOĞALAR

Kimi yazarlar yazılarını yayınlamadan önce, şuna buna okumaya pek önem verirler.

Maupassant da bunlardan biridir. **Sanat Felsefesi** yazarı Taine'i yazlık evinde sıkıştırdı mı, ilk işi ona öykülerinden birini okumak olur.

Taine, o vakitler — 1890 yıllarında — yaz aylarını Paris'ten 622 km. uzakta Annecy gölü kıyısında geçirir. Göl, Fransa'nın güney-doğusunda, Cenevre'ye yakın bir yerdedir. Maupassant ise çocukluk Aix-les-Bains'de otağ kurar, sık sık da yaşlı filozofu yoklamaya gelir.

Hani Taine de eğitim görmüş bir yazardır. Maupassant'ın öyküleri karşısında çocukluk kendinden geçer, yada "Bu, düpedüz Aiskylos" diye bağırır. Ama ona arada bir "Üzüncülü Boğa" demeyi de unutmaz.

Doğrusu, Maupassant'ın tam bir boğa görünüşü vardır. Boyu pek uzun sayılmasa da omuzları sağlam ve geniş, bıyıkları ise pos mu postur. Saçları da oldukça sıktır. Yüzünde ise sağlık fişkırıtları okunur. Flaubert de onun alnını küçük bir Brötanya boğasının alnına benzetir.

Maupassant'la ilk tanıştığı gün Turgenyev onun yazarlıkla bir ilişkisi olabileceğini usundan geçirmemiş, ona çok soğuk davranmıştır. Aynı şeyi Jules Lemaitre de yapmıştır. O da Flaubert'in kendisine tanıstırdığı öykücüye hiç yüz vermemiştir. Ne var, sonradan **Çağdaşlar** adlı kitabında yerlere yatarak kendisinden özür dilemek zorunda kalacaktır.

Maupassant yaz sıcağında — görüyorsunuz o aylarda çok şeyler oluyor — Seine nehrinde saatlerce yüzer, yada nehir üzerin-

deki kayıklarda uyuklar. Arkadaşlarıyla yarıştığı vakit de hep birinci gelir. Onun, gerektiğinde, bir günde seksen km. yürüdüğü de olur.

Maupassant takma adından çok memnundur. Bu, onu bir başka yakıştırmadan "Emile Zola'nın kuyruğu" adından kurtarmış olur. Hem Taine'in sadece boğa değil de üzünçlü boğa demesi de anlamlıdır. Maupassant'ın o kütük gibi beden yanında çok ince bir ruh taşıdığını da ortaya koyar. Yanlış değildir bu. Maupassant, prenslerin, soyluların, memleket büyüklerinin sofralarından — bu konuda Rousseau ondan da ilerdedir — uzak kalmak ister hep. Onların dostluklarına, sunularına yük gözüyle bakar. Toplantılarda saatlarca ayakta durmak, ev sahibine kavuk sallamak hiç mi hiç açmaz onu. Oysa, yalnız erkekler değil, kadınlar bile oturmak bilmez bu salonlarda. Prensler, büyükler de yüce kişiliklerine beslenen saygınlık iyice belirlensin diye onları gece yarılarında değin ayakta tutmaya pek dikkat ederler.

Nedir, Maupassant bu kendi kafasına ters düşen kişileri hiçbir yapıtında kötülemez. Rousseau hem kitaplarında — **İtiraf**lar ile **Yalnızgezerin Düşleri**'ni düşünün — hem de mektuplarında içini bol bol döktüğü halde, o böyle şeylere çengel atmaz. Oysa bu kişileri takım taklavatıyla anlatabilse karnının bütün şişi inecektir. Ama aralarında dostlarının bulunuşu onu bu işten alakoyar. Bir mektubunda şöyle diyecektir: "Bana karşı öyle içten davranıyorlar ki böyle bir şey yaparsam gerçekten ayıp olur. Yapamam ama çok canım çekiyor. İçimde kurtlar kaynıyor. Şeytanlar da hadi, hadi diye boyuna dürtüklüyor."

Su var ki, edebiyat salonlarından ikisi oldukça sıcak gelir kendisine. Bunlardan biri bir dergi yönetmeninin karısı bayan Jung'un, ötekisi de bayan Adam'ın evidir. Buralarda iyisinden havasını bulur. O alaycı yanı, o ateşli konuşmaları kolayca ortaya çıkar. Kimi zaman dedikodulara karıştığı da olur. Dahası, herkesi bastırır. Tanışlarının gülünç yanlarını abartmakta onun üstüne yoktur. Bundan büyük mutluluklar duyar. Kimi zaman da, diline doladığı kişiyi iyice küçük düşürmek, daha doğrusu oradakileri coşturmak için uydurmalara baş vurur.

Şunu da unutmamalı ki, o yıllar Paris'te herkese bir ad yakıştırılır. Hemen hemen her dansözün bir takma adı vardır. Lağım Kapağı, Azrail Aldatan, Yapışkan, Sütü Börek, Altın Işın, Kleopatra adları ile anılır oyuncuların çoğu. Moulin-Rouge'un en ünlü dansözü Louise Weber bile "Lapçin Ağızlı" adından kurtaramamıştır kendini.

Bu takma ad modası XIX. yüzyılın Rusya'sında da kendini gösterir. Puşkin'in üyesi olduğu bir edebiyat derneği üyelerinin topu takma adlarla çağrılır. Puşkin'in adı ise bir değil üç tanedir: Çekirge, Kıvılcım, Cırcır Böceği.

Gelgelelim Puşkin, Maupassant'ın tersine, toplum yaşamından çokça hoşlanır. Onda yaşama tutkusu vardır. Vaktini balolarda, tiyatrolarda, evlerdeki edebiyat toplantılarında ve genel evlerde geçirir hep. Uyku nedir bilmez. Ama o çağda, Moskova olsun, Petrograd olsun sürekli cümbüşlerle hop oturup, hop kalkar. Balonun biri bitmeden ötekisi başlar. Salonlarda doğup, salonlarda büyümüş bir Rus bayanı XIX. yüzyılın ilk yarısındaki Moskova'yı şöyle anlatacaktır :

— Cumartesi, Obelenski'lerde sabahın beşine, pazartesi Golitsin'de sabahın üçüne değin dans ettik. Perşembe günü Bayan Riabinin'in evindeki giysili baloya gideceğiz. Cumartesi günü yine Obelenski'lerde gece yemeği var. Pazara Kont Tolstoy'a öğle yemeğine çağrıldık. Yemekten sonra dans edilecek. Yine aynı pazar akşamı Golitsin'in evinde dans edeceğiz. Bütün kış, hiç arası, böyle sürüp gidecek. Bu balolar öylesine canlı oluyor ki, insan bitkin düşünceye değin dönüp duruyor. Ertesi gün de, öğleye değin, yorgunluktan bitkin bir halde, yatağından dışarı çıkamıyor.

Bu balolara katılanların giysileri ise pek cafcıflıdır. Saç biçimleri ise iyiden iyiye afi keser. Bu aşırılık Puşkin'de de kendini gösterir. O, kimi zaman kafasını kazıtır, kimi zaman yuvarlak bir takkeyi başından hiç çıkarmaz. Kimi zaman da kafasına kıvrır kıvrır bir takma saç oturtur. Yada Amerikan generali Bolivar gibi geniş kenarlı bir silindir şapka ile görünür. O vakit üstünde de Amerikalılara özgü eteği dalgalı siyah bir frak bulunur. Tırnaklarını da uzatır. En uzun tırnağını ise altın bir kılıf içinde saklar. Bir gün, bir dostunun evinde tırnaklarını kesmeye kalkıştıkları zaman da çocuklar gibi vıyaklar.

İçki, kumar konusunda da onun üstüne yoktur. Her gittiği yerde patırtı çıkarır. Sık sık onunla bununla düelloya kalkışır. En çok ayıp ettiği yer de tiyatrolardır. Dokunaklı sahnelerde sıcağın sızlanır, takma saçını çıkarıp yelpaze gibi, yüzüne doğru sallar. Yada oyunculara lâf atar. Onları kuzu kuzu seyredenleri alaya alır.

Çapkınlık alanında da kimseden geri kalmaz. Bir çağdaşı onu şöyle dile getirir :

— Sonsuz bir tanışlar çevresi vardı. Prensesleri de, orospuları da, hiç ayırdetmeden, aynı başarı, aynı süreklilik ile yoklardı. Meyhanelerde patlayasıya içer, kavga çıkarır, salonlarda güzel mi güzel ko-

nusur, içli kadınlara Byron'dan açar, İmparatoriçe Elizabet adına şiir yazar, tutulduğu bulaşıcı hastalıklar üstüne açık saçık dizeler döktürürdü.

Puşkin'in gönül serüvenlerini saptadığı iki listesi de vardır. "Don Juan listeleri" adını verdiği bu listelerden birincisinde uzaktan sevdiği kadınların küçük adları yazılıdır. İkincisinde ise kendi beden isteklerine karşılık vermiş kadınlar yer alır. Henri Troyat onun için şöyle der : "Bir ayna oyunu onun hayalini, hareketini başkentin dört bir bucağına dağıtmışcasına bir değil, üç değil, on, yirmi Puşkin şehrin içinde tepinip durmaktadır. O her yerdedir. Her yerde soluk almaktadır."

Hos, Puşkin bu şaklabanlıkları biraz da kentsoyluları şaşkına çevirmek için yapar. Bir gün, evine yara bere içinde döndüğü vakit annesiyle babasına şöyle diyecektir :

— Kimse az buçuk gürlütü, patırtı yapmadan kalabalıktan ayırdedilemez.

Ne var, o yılların Rusya'sında insanın başını dinleyeceği bir köşe bulması da çok zordur. Konaklar, evler hep konuklarla dolup taşar. Ev halkı da kalabalık mı kalabalıktır. Sofraya, hiç mi hiç, 15 kişiden az oturulmaz. 15 kişi oturulduğu vakit de, hadi Henri Troyat'nın deyişini kullanalım — filozofça bir yalnızlık duyulur. Ev sahipleri, sofralarında yemek yiyenlerin çokluk yarısını bile tanımaz. Evdeki uşakların sayısı ise pek kabarıktır. Ahçılar, oda hizmetçileri, arabacılar, çamaşırcılar, orta hizmetçileri hevenk hevenktir. Saatleri ayar etmek için bile ayrı bir uşak vardır. Eczane işleriyle uğraşan uşak da ayrıdır.

Ama Puşkin'in kızgın dam üstündeki kediyi anımsatan yaşayışı kendi mizacından gelir. Onun yaşama tutkusunun temelinde bir bunalım da vardır. "Canım sıkılıyor!" sözünü hiçbir vakit dilinden düşürmez. Bu sıkıntıyı gidermek için de ilk kez gittiği evde "sağlam ve olgun" beş kız varsa, beşine birden göz süzer.

Onun kadınlar karşısındaki arsızlığı, kendini beğenmişliğini de açıkça ortaya çıkarır. Sokakta rasladığı herhangi bir kadına yaklaşıp: "Beni öpsene!" diyecek kadar şımarıktır. Ne ki, bu fart furt bir yerde güven duygusunun da bir işaretidir. **Boris Godunov**'un son noktasını da yerine oturtuktan sonra kendi kendine şunu haykıracaktı :

— Yaşa Puşkin, yaşa it oğlu it!

İşin güzelliği, onun için şiir her şeyden kutsaldır. Düşünde bile dizeler görür. Geceleyin usuna düşen dizeleri yazmak için yataktan fırlamakta üşeniklik göstermez. Gündüz ise şiirlerini dolayarak düzer.

Kimi zaman da soluğu kesilinceye değin şiir okur. Bu arada odada çirılçırak dolaşmaya da büyük bir önem verir.

Şiir, ahçı dükkânlarında bile onun yakasını bırakmaz. Lokantada, yolda bulduğu dizeleri saptamak için de hemen odasına koşar. Yusuf-
viç anılarında şöyle diyecektir :

— Günde yüzlerce dize yazardı. Düşüncelerini şiirle anlatamazsa, düzyazıya başvururdu. Kimi zaman da yazdıklarının dörtte üçünü atardı. Onda, öyle çizilip karalanmış sayfalar gördüm ki içindekilerini çözmeye hiç mi hiç olanak yoktu. Çizik satırlar üstünde, yine çizik bir sürü satır dururdu. Öyle ki, kâğıt üzerinde artık beyaz bir yer kalmazdı.

Gerçekte, Puşkin'in yaşamını dolduran zııırlıklar, bir bakıma, ozan olarak toplumda gereken saygıyı toplayamamasından gelir. Ona göre ozan, toplumun üstünde olan bir kişidir. İyilik ve kötölük sorunlarıyla ilgilenmez. O, ancak onlardaki şiiri bulup ortaya çıkarmak için onlara eğilebilir. Puşkin bir yerde şöyle diyecektir :

— Şiir ahlâkın üstündedir. Hiç değilse bambaşka bir şeydir.

Bu, şu anlama da gelir : "Ben kafamın içindekini yaşarım!"

Maupassant'la hemen hemen aynı yıllarda yaşamış olan Fransız ressamı Gauguin ise kafasının içindekini yaşamakta Puşkin'in de önüne geçer. Onun demesi de şudur :

— Benim sanat çevrem kafamın içindedir.

Gerçi, Gauguin'in bu özel sanat çevresi kendisini benbenliğe de götürür ama o, bundan ürkmez. Tersine, insanın içindeki hayvanla savaşması için en iyi şeyin kibir olduğunu söyler :

— Kendimi çokça beğenmek bana güç katmıştır.

Doğrusu ya, tahta kunduralarıyla Paris sokaklarında tak tak dolaşan, düşüncelerini eşine, dostuna patavatsızca söyleyen, düşlerle duyguların egemen olacağı tinsel bir dünyada yaşamayı kuran, bu yüzden de sanatçılar ve kentsoylularla boyuna çatışan Gauguin'e de "üzünçlü boğa" denilse yeridir.

Nedir, bu üzünçlü boğa kalabalıklar içinde kendisini dinginliğe kavuşturacak olan yalnızlığı bulamayınca — Dostoyevski Omsk Cezaevinde üstesinden gelmiştir bu işin — onu 1891 martında Tahiti adasında aramaya gider.

Orada da bir sürü yerli vardır ama insanı yüreğinden uğratan Avrupa uygarlığı yoktur. Geceleri ise, dört bir yanı tam bir sessizlik oluşturun. Kuş sesi bile işitilmez. Arada bir yere büyükçe ve kuru bir yaprak düşerse de pıtı duyulmaz. Tahitililer ordan oraya gitmek için geceyi beklerler ama yalınayak yürüdükleri için, onlar da adanın erincini bozmaz.

Gelin görün ki, Gauguin buralarda da Puşkin gibi sanatına saygı gösterilmesini ister. Tahitililer bunu ondan esirgemez ama köyden çıkıp da şehre indiği vakit çokları ona *maa maa* (terelelli) gözüyle bakar. O da kendisini saydırmak için yeni bir yönteme başvurur. Kentte çıkan bir dergide valiye, savcıya ve kimi avukatlara veryansın eder. Ucuz nükte, alay, soğukluklar gırla gitmektedir. Gauguin kendini artık gerçek bir yergici sayar. Büyük yazar, filozof çalımlarına yatar.

Ne var, kendine saygınlık kazandırmak için giriştiği bu atılımlar hiçbir sonuç vermiyecek ve yaşamının son günleri — buna yerlilerin haklarını savunma işini üstlenmesi de eklenince — yöneticiler, din adamları ve jandarmalarla boğuşarak geçecektir. 8 mayıs 1903 günü Markiz adalarından birinde — Dominik adasında — öldüğü vakit de yerli dostlarından Tioka onu diriltmek için oraların göreneğine uyarak Gauguin'in kafasını boşu boşuna ısıracaktır.

Peki, bir sanatçının kendini saydırmasının yolu buradan mı geçer? Sanatçının çevresindeki kişiler onun içindeki değerlere açık değillerse ne olacak? Anlaşılmayan yada sevilmeyen bir ozan başka telden çalan bir okuru karşısına alıp : "Ya bu şiiri beğenir, yada bu gece ölürsün!" deyebilir mi?

Görüyorsunuz ki bir sürü soruyu ayağa kaldıran bu iş öyle şipinişi bir çözüme bağlanabilecek nitelikte değildir.

Bir kez sanatçıyı karşılarına alanlar kimdir, ilkin onlara bakmak gerekir. Bunların içinde, hiç kuşku yok, badem gözlüler, karınca bel-liler, pos bıyıklılar, helâl süt emmişler, can dostları, yumuşak başlı-lar, büyüklük gösterenler, çöpçatanlar, çekirdekten yetişenler, başı bağlı olanlar, maşa varken elini yakanlar, büyümüş de küçülmüşler, çile dolduranlar, kaş yapayım derken göz çıkaranlar, yıldız falına bakanlar yani bütün sanatseverler vardır. Ama bu kabadayılar, bu gönlü yüceler yanında bir sürü de altın babası, muşmula suratlı, çene ka-vafı, kepçekuyruk, dibi görünen, yalı çapkını, kaleme gelmez, renk vermiyen, Delî Raziye, çanak yalayıcı, eğri basan, yaralı kuşa kurşun sıkın dırdırcı ve vırvırcı boy gösterir. Bunların ise şimdiye değin herhangi bir yaratı karşısında mum gibi eriyip yanmış yağ oldukları görülmemiştir.

Dikkate değer ki, insanların çoğu bir sanat ürünüyle burun bu-runu gelince yüreklerinin küp küp etmesinden hoşlanmazlar. Gereksiz işlerden sayarlar bunları. Öte yandan, sanatçılar da aradaki buzları eritecek bir çabaya yanaşmak istemezler. Onlar da :

— Bizden yaratması, sevmesi, değer göstermesi de sizden! derler de başka bir şey demezler.

Bencesi şudur ki, okurlar da, seyirciler de yüzyıllar boyu sanat

denizinde yüzmelerini sağlayacak bir eğitimden uzak tutulmuşlardır. Toplumların çoğu sanat ürünlerine yaklaşmak için birtakım ince yollardan geçilmesi gereğine inanmazlar. Fernand Léger :

— Özel galerilerle müzeler kapılarını tam da işçilerin işliklerden yada fabrikalardan çıkma saatlerinde kaparlar. der. Okul kitaplarını karıştırın, oralarda da insana edebiyatı, sanatı sevdiren şeye çok az raslarsınız.

Söylemesi ayıp sayılmazsa, sanat eğitimi hükümetlerin başlıca görevi olmalıdır. Çünkü kötülüklerin beşiği olan kara karanlık sadece bilgiyle aydınlatılmaz, onun bir de sanat ürününe yönelik sevgiyle pekiştirilmesi gerekir.

Ama bu işte sanatçıya da düşen görevler vardır. Onlar da salt sanatla salt edebiyatla yetinmemeye bakmalıdırlar.

Sartre, salt edebiyatın bir düştan başka bir şey olmadığını söyleyecektir. Biraz daha sıkıştıracak olursanız size şunları da fısılar :

— Yazdığınız her cümle insanın ve toplumun bütün katlarında çın, çın ötmeyecek olduktan kelli onun hiçbir anlamı yoktur. Çağın edebiyatı, edebiyatçının eliyle yoğrulan çağdan başkası değildir.

Burada ortaya bir sorun daha çıkıyor.

Toplumun ve insanın bütün katlarını ayağa kaldıracak bir yolda sanat küçümsenmiş olur mu, olmaz mı?

Sanırım Sartre da bu suçlamadan yakasını kurtaramamıştır.

Ne var ki, onu, edebiyatı horlamakla suçlayanlar edebiyatın değerini, onurunu düşürmeden toplum ovalarında öttürmenin kimi gizleri olduğunu bilmeyenlerdir.

Oysa üzünçlü olsun, üzünçsüz olsun bütün koca pabuçlu yaratıcılar bunu bilir.

Hem de yüreklerinin bütün soluğuyla.

şiiirler

metin eloğlu

Ğ

Sabahattin Kudret Aksal'a

Yeni adresim şöyle: Çocuksuz tek ev/İSTANBUL/Çukurbostan

U

Fethi Savaşçı'ya

*Kanı doğramalı;
Ama nereye?
Gece / ışığına mı,
Gün / karanlığına mı?*

Ana / vatan'a şimdi geldim de...

Ü

Mengü Ertel'e

*İnceelenip/sık dokunan o hantal çuval,
Bana — kenevirce — gelişlerimi sızlattı..
Kayık delgin,
Su sımsıkı.*

*Sonracığıma, Pan diye bir keçi/oğlan hıçkırığı,
Dalımıza binip, çal/çeneliğin yengisini anlattı..*

Nah anlattı!

S

Balaban'a

Kedi/kaydırağı zivana kiremitleri,
Ekledim birbirine;
Ne doku tül?

Yaşamlar sulağı..
Sars öp donat kovala duy yetiş sev dürt sarıl;
O ol.

Usta kalfa çırak ne de el/ulağı;
Öz/suyu nasırlı gül!

S

Oğuz Tansel'e

Sevi vurgunu bir çağ geçti ha, birazdan geliyorum;
Yaln'ayak/baş'kabak bir adam, sırtında zıbın/gocuk..
Dudullu'ya ineyazdım, kıyısız bir çatanadan;
Temmuz leylâkları gibi sendeliyorum...

Gide gide, hey gidi Üsküdar'cık!
Yol yalnızlaşıyor, ince yapıyaz ve yoruluyorum.
Oysa, II. Ahmet Çeşmesi'nde kavsak ayrımı;
İnişe tırmanıyorum — gülme —, inat bu değil mi?
Göz/dağlarını — olur a — yanlış yorumluyorum...

Usum gevredikçe, gevşiyor büyüteç urum;
Ko, üstlenip beni, kendi yerine ko..
Kemirgen kelepçe mi, altın/bilezik mi o?
Bak, — gülümseme — boş/bulunuyorum...

şiiirler

said maden

UYANDIĞI

Uyandığı birinin.

*Bir yerimden kopup da karşıma durduğı,
yöneldiğı kendine;
önce gövde, önce el, önce ayak olduğı kendi kendine,
göz olduğı can kadar;
yüzünün bir yanına durduğı çoğaltmaya,
yüzünü çoğaltmaya;
sonra eller olduğı, sonra ayaklar olduğı kendi kendine,
sonra gözler olduğı yüzümü çoğaltmaya.*

*Çoğaldığı birinin. Bende gök yerine durduğı,
gökte ben;
aylara döndüğü, yıldızlara çevrildiğı,
güneşler olduğı kendi kendine.*

Göz olduğı gök kadar.

ŞAŞIRIRDI KİM GÖRSE

*Şaşırdı kim görse
acının ellerini:
çılğınca arıyordu
kanayan bir yerini.*

Ne bir kızartı vardı
üstünde ne bir bere;
atıyordu kendini
kıvranıp yerden yere.

Akıp gitmişti gücü
görünmez bir yaradan;
soluğu var kendi yok
bir kara köpekti kan,

istekle parlıyordu
karanlıkta gözleri,
acının ilk çılgını
koparmasından beri.

Saplandı birden ete
sessizliğin kısıkağı,
bir iki çarpındı da
katılakaldı acı.

ÖNCE

Önce taş yağmuruna
tutun karanlık evi;
yanar çıra savurun,
göge vursun alevi.

Dalın içeri sonra
baba oğul ana kız,
ürküüp fırlasın diye
kapıdan yaşamanız.

BİR ISIRSAN

Bir ısırsan maviyi
gül fışkırır ağzından,
alevden bir kâseye
dönersin en azından.

*Güvercin gibi tutup
avucunda maviyi
uçarsın havalara
alnında sabah çiyi.*

NE BİR SAÇAK

*Ne bir saçak altı var
sokakta ne de kovuk.
Ölüm! gel koynuma gir,
dışarda hava soğuk.*

*Vakit mi? Issız gece.
Gece mi? Diz boyu kar.
Ölüm! gel koynuma gir,
gün doğmasına çok var.*

YÜREĞİNİ

*Yüreğini bir köpek
arıyor sinsice. Gör!
Buluta sar gövdeni,
yüzünü geceyle ör.*

*Yumru gibi ensende
büyüdü yaşam sende,
kaçmayı istesen de
kendinden içeri, kör.*

BİR ÜRKÜTSEM

*Bir ürkütüp kaçırsam
karanlık deliğinden,
vuracağım ölümü
tam kaval kemiğinden.*

*Alın işte çocuklar,
topal bir ölüm size!*

*Boynuna ip geçirin,
sürüyün evinize.*

YER DEĞİL

*Yer değil açan seni,
gök değil sende yağan:
haykır, haykır da yüzün
silinsin bu dünyadan.*

ÜLKENDE AĞIRLADIN ÖLÜM'Ü

*Ülkende ağırladın Ölüm'ü bütün yaz
ki sığmazdı kızıl tüyleriyle geceye;
uzak... uzak... aramızda gergin bir uzay
gibi çınlardı gülüşü sık sık geceyle.*

*Öyle sessizdin ki mermerine yüzünün
düşer de kırılır incecik yaz gökleri
ve yaşam yüreğini sabanıyla sürüp
hazırlardı bitmez açlığına göklerin.*

*Ve yağarken, ve tarlana yağarken alev
sevdin kara tohumları -ki büyürdü- ve
sevdim o boynubükükçe tüten geceni.*

*Ağır bitkisiyse yıkıntıların, zaman,
ikimizden tek bir gül açarak o yazda
parıltısıyla doldurdu süren geceyi.*

KUŞ

*Kuş, mekikleriyle çevrili
bıçakların gergin ormanda;
çizmiş gözleriyle toprağa
bir çığlığa benzer değirmi.*

Tanrı mı, çiçek mi, bulut mu

güneşi sıyırıp kimlerse
arkasından gözetliyenler
seslerinde kargalar uçup...

Yürekle çelik arasında
uyku yüksek bir duvar çekti
ıslak taşlarıyla gecenin,

olsun diye karanlıkta kan
kör kanadın ilk sığındığı
limanda yol gösteren yıldız.

YÜZÜM BENİM...

Yüzüm benim o binler on binlerce yüzün sürgüsü
yüzüm benim o sessiz o girilmez çıkılmaz kapı
ha kendini yoksamakla
varsamakla ha kendini
ilenç ilenç ilençli çağlar çağlığı çağlardan
içinde çarpa çarpa uçurumlar açılan bir gök
yüzüm benim o binler on binlerce yılın sürgünü
o gidilmez dönülmez ülke
kent içre kent karanlık üzre karanlık
ölüm arta ölümün yüzü

BİR BAKIŞTA YÜZÜNÜN

Bir bakışta yüzünün rüzgârını giydim, kabaran
tavus kuyruğunu sesinin;
bir bakışta yüzünün kuşlarını giydim ve kara
topuklu bir gülümseyişi.

Bir bakışta yüzünün mumlarını giydim: arama
artık benim insan gölgemi,
arama can çekişen ışığında soğuk dünyanın
bu gölge salmayan gövdeyi.

Bir bakışta yüzünün sularını... İşte karşında
akıyor yüzümün kumları,

*akıyor yüzümün kumaları sonsuz hunisinden içeri
çoğalttığın uçurumların.*

ACININ HIRKASINI

*Acının hırkasını bir Fuzûlî bir Yunus giydi,
bir de sizin ruhunuz giydi.*

*Bir de sizin ruhunuz: yüzyılların o binek taşı,
ıssız mezarlığın tek taşı.*

*Siz, düşlerin sallanan boş beşiği bakışlarında,
sabır kağınlarının çiğnediği bakışlarında.*

*Ölümü heybe gibi sırtında taşıyan kimi,
ölüme ekmeğini banarak taşıyan kimi.*

*İki çağ arasında gerilmiş bir köprüünün
farkına geç varanlar. Devrilmiş bir köprüünün*

*bir başında öylece kalakalmışlar,
sözü hiç edilmeyen bir masala kalmışlar!*

YALNIZLIĞI BİR DOYMAZ KÖPEK BENZERİ

*Yalnızlığı bir doymaz köpek benzeri
her gün yüreğiyle besleyip hititten beri,*

*yalnızlığı bızanstan beri, islâmdan beri
gezdiren ardısıra hep böyle bir kemik bir deri*

*ve bir kemik bir deri
yüzünde paslanarak söz kilitleri,*

*yüzünde paslanarak sabrın ağır kilitleri
tutmağa çalışan devrilecek son girişleri,*

*o yaklaşan, o büyük yıkılışın son girişleri
sallanırken ileri geri,*

tavan çatırtilarla sallanırken ileri geri,
ağır bir zift gibi süzülüp gece yarıklardan içeri,

derin yarıklardan içeri
yoğun bir zift denizi dalga dalga örtünce yeri

ve sarmak üzereyken tutunduğu son yeri
duyduğunu sanan ta derinden ayak sesleri,

ayak sesleri
ki ne geldikleri var, ne gelecekleri.

SÖZ! DIŞARI ÇIKMA SAATİ

Söz! dışarı çıkma saati. Giyin üstünü.

Söz! dışarı çıkma saati. İşte gong.
Uçtu güneş-karga. Ateşte
ve taşa gong. Tutuşmuş çizmelerini
sıyırdı bir gölge ve bulutlara
astı kılıcını. Bu saat
dışarı çıkma saati. Giyin üstünü.

Söz! Öfkeni giy bacağına. Al çividen
kırbacını. İşte hergünkü
biçimleri gizemli bir el
sildi gözönünden parıltısıyla. Artık
dışarı çıkma saati. İşte yollarda
aynı kalıba dökülmüş yüz ayak, aynı
ipe geçirilmiş yüz kol koşmada
günlük sofrasına zırvanın. Artık
dışarı çıkma saati. İşte yollarda
birbirini çiğneyip çığırır sesler
çekirgeler gibi sıçrayıp. İşte
kızıl bir ipliğe gelişigüzel dizilmiş
gözler sallanıyor havada. Amaçsız bir el
evden eve kor gezdirirken
ve yıkıntı ve çığlık ve kül. Alçalan kuyu
ve yükselen baca üstüne şimdi
kapanıyor büyük bir çene

ve çıplak ağacından günlük edimlerin, kimbilir,
savruluyor kimlerin yüzü.

Söz! dışarı çıkma saati. Giyin üstünü.

Söz! giyin üstünü. Koy cebine
çıplak çeliğini hıncının.
Çiğne eski biçimleri bir bir ökçenle.
Resmini duvardan al aşağı insanın. İndir
çağdaş yalvaçları çivilerinden. At
başını bir yana, gövdesini bir yana
bütün edebiyatın. Saat
dışarı çıkma saati. Fırta öfkenle
ölü yüzlerinden yapılma serin carşafklar
üzerinde geviş getiren kente.

Söz! dışarı çıkma saati. Giyin üstünü.

Bir sarnıça sonsuz hunilerden akıyor akşam.
Akıyor akşam. Akıyor akşam ve alârm.
Kızıl dilleri dışarda lâmbalar koşuşuyor
alanlarda.
Savuruyor ölü göğün kâğıtlarını
minareler. Ve rıhtımlara
ağır sandıklarla boşaltıyor karanlığı
vinçler,
ağır çatırtılarla. Alârm.
Ve süzülüp indi çatılara son peygamberi
felâketin bir büyük karga.

Söz! dışarı çıkma saati. Giyin üstünü.

ONUN SOLGUN YÜZÜNÜ

Onun solgun yüzünü hep
kendi yüzüme giyindim;
hep onu öldüm uyuyup,
onu dirilip uyandım.

Ne eşya vardı ne anlam,
taş buğudan değışkendi;
çulğın akıyordu gönliim
düş köpüklü bir taşkında.

Canım bir canlar eviydi;
bir gülmeler, ağlamalar,
ölmeler yansıyan suydu,
giderdi bin güneşle gür.

Ve denizler oldum, ağan
buğular oldum göklere
sessiz dağılana değin,
onun varlığına doğru.

NE GIYSİLER BİÇTİN

Ne giysiler biçtin acıdan,
yakışırsa bana yakıştır;
som gümüş aynalar önünde
giyinirim birer ikiye.

Ne giysiler biçtin acıdan,
her telinde bir kuş ötüşür;
bir elinle vurulur şimdi,
bir elinle dirilip yaşar.

Ne giysiler biçtin acıdan,
içim yanar, dışım tutuşur
kuşanmışım gibi yüz güneş;
yine de ah bir yerim üşür.

SALIVERSEM

Saliversem kendimi sana
bir kuyuya taş düşer gibi;
bir kuyu ki bilinmez dibi,
öyle karanlıktır insana;

ve zamandan çok ötelere,
sabah, öğle, akşam ötesi,
ölüm ardı, yaşam ötesi
esrimeler üstü bir yere

düşüp, düşüp, durmadan düşüp
bitme bilmezliğince senin,
arasında bin gezegenin
yıldız tozlarına dönüşüp...

YÜZÜN SENİN...

Yüzün senin iki söz arasında kaldı geçmeden
daha kâğıtlara kimliğin
ve evraki yüzünün o bir iki çöp
ve kırpıntı yüzünün daha yerleşmeden evraki
titiz dosyasına zamanın ve sen
atlamadan eşiği daha
iki söz arasında kaldı yüzün el uzatma hiç
el uzatma bana çünkü ben şimdi
dibindeyim kuyumun ve görmüyor ay
kulesinden aşağıya attıklarını

NEDİR YAŞAM

Nedir yaşam nedir ki açan gül mü geçen bulut mu
azıtan et mi çıldıran hücreler mi birden sabahla
çakan parıltılar mı birbiri ardınca gözünde
nedir nedir açılan kapılar mı yüzünde zengin
sarayına gündüzün yoksa düşen güvercinler mi
nerelerden kimbilir göz vurgunu mermi vurgunu
nedir yaşam nedir ki sendeleyen ışık değilse
ve kapaklanan yüzüstü nedir nedir nedir o kırık
ayakbileğin değilse bir dikenli tarlada ya da
ya da yarılan yürek bilemeyip ne umduğunu

DÜNYAYI ÇİZECEĞİM

*Dünyayı çizeceğim alınna zor dünyayı
dünyayı çizeceğim alınna ah onu ver
yüzünü ver titrediğim o taş dünyayı
dünyayı çizeceğim ah acıyı acıyı bir de
o gül gül ağlayan acıyı taşlar da bile
ya da Fuzûlî'deki hiçleniş dikenini
dünyayı çizeceğim altalta üstüste zor
öyle damarlarla ah öyle çizgilerle ki
en sonunda en sonunda ah örtecek beni
o damarlar o çizgiler o taş dünyayı*

VAKİT MİDİR

*Vakit midir yüzün müdür nedir o dönen
değirmenler o karşımda çakan parıltı
ve çöker gibi göklerde bir kervansaray
taş üstüne taş cehennem ve şimşek midir
yüzün müdür birdenbire ben dayanamam
ben giderim güneşler mi yangınlar mı bu
üzerimden akan altın ve çığlık ve kor
ve erimiş yüzbinlerce yıldız ırmağı
vakit midir yüzün müdür nedir o dönen
değirmenler ben ölürüm ölüm mü yoksa*

UZUN SÜRE

*Uzun süre cınladı kör ışıkla dam
sürüden eksilince koyunun biri;
kork! parıldar uykunun kılıcı dağda
alarak öç, körelttiği kanla sivrilip.*

*Uzun süre ben oldum çağıldayan taş,
tuzlu sesi giderek ben sessizliğin
ve çığlığın kuyusu... Ulaştığım tan
aştı boynuzlarıyla, kork! eşiğini.*

YOL ARAYAN SESLER

Yol arayan sesler kendilerine
ağır gecemizden uzakta,
ilk dağa varmadan döndü geriye;
iz vermedi kimseye zaman.

Yemen illerinde Veysel Karânî
gibi düştüm ben de ardına.
Elimin altında özlediğim pınar sanki,
şırıltısı dolaşıyor parmaklarımda.

Geniş bir alanda yüzbinlerce kişinin
hınçla taşıdığı bir suçlu
bomboş göğe bakar gibi
işte eşiğine durmuşum.

Şiir! ulaşılmaz anka,
şiir! versen bana dedim
öz halkımı kılıçtan geçirecek kadeh
derin tutkusunu bir peygamberin!

yengece övgü

●

bilge karasu

4. MASALA EK

Cüneyt Türel için

(Şöyle diyebilirdim:

*Arkadaşım, sehpanın üzerinde duran yengecin dik-
katimi çektiğini anlamış olacak ki,*

*— Bu yiğit yengecin öyküsünü anlatmış mıydım sa-
na?*

*diye sordu. Yengeçler konusunda, hele hele, yiğitlik
konusunda, o güne değin kendisiyle hiç konuşmamış oldu-
ğumuzu söylemekliğim üzerine yengecin sırtını kaldırdı.
Kara boyalı maden bir yengeç heykelciği sandığım, usta-
ca yapılmış bir kutuymuş meğer; kutunun içinde bir yen-
geç kısıkcının alt kısacı duruyordu...*

Arkadaşım, kapağı örttü, anlatmağa başladı...

Değişik bir şey de olurdu, bakarsın. Üstelik, böylesi bir anla-
tışın geçer akça olduğu günlerden bu yana yüz yıl geçmesine
karşın, bugün bile, herhangi bir şey 'anlatan' yazının tek ola-
bilir biçimi budur diye düşünen pek çok okuru, sevindirirdim.
Ama eski bardaklar çam olur mu bir daha?

Şöyle de diyebilirdim:

*Yengeç biçimli demir kutunun kapağını sertçe kapadı
Cüneyt. O günlerde, sokaklarda, karşıdan karşıya geril-*

*miş bezler üzerinde, yapıları boydan boya kaplayan bezler üzerinde, Kanser Haftasının sav sözleri okunuyordu; iki yanından koca koca yengeçlerle sınırlanmış sözler... Yine-
lenip durdukları, yenilenmedikleri için sav söz nitelikleri-
ni çoktan yitirmiş sav sözler... Bu kadar pahalı bir iş mi-
dir, yeni sözler bulmak?*

Her yineleme, sözü güçsüzleştirir mi? Tersine de çevirebiliriz bu soruyu: Her yineleme, sözü güçlendirir mi? Konuşalım bu-
nu, bir araya geldiğimizde.

Yeni'nin her zaman doğru olduğu, doğru da olduğu, bir za-
manların seçkin uslarınca, neredeyse, tartışılması gereksiz bir
gerçeklik diye görülürdü. Yeniye yeni yapan nedir ki? Bunu
da konuşalım...

*Otuz beş yıl kadar önceydi. Hocam kanserin ne oldu-
ğunu anlatıyordu bana. 'Yengeç gibi bir şey,' diyordu,
'yavaş yavaş insan karnını, ciğerlerini yer bitirir...' O ya-
ta, bir imgenin ne ölçüde yalan söyleyebileceğini bilmez-
dim. Yengeç yemeğe de bayıldım ayrıca; oysa kıyıda, ol-
tamı atıp tuttuklarım, kaçırdıklarım, ya da 'ne yapacak-
sın onu, at gene denize' sözlerini esleyerek iskelenin tah-
tasına bıraktıktan sonra bir fiskede denize geri verdikle-
rim, yavru çağanozlar olurdu her zaman...*

Öyle de diyebilirdim. Yeni yaftalı, oldukça alışılmış bir anlatı
yoluna girer, pek çok insana burun kıvırtırdım.

Eski bir öğrencim geldi geçen gün. Gece, düşünde görmüş be-
ni. Elimde kahverengi kap geçirilmiş bir kitap tutuyormuşum.
Benim kitabımmış, Fransızcaya çevrilmişmiş. Kitabın adı kal-
mış aklında: 'Pauvre Mort'... Ne dersin? Böyle bir kitap mı
yazmalı şimdi? Bir yengeç ölüsünün sürüklenip gittiği...

Ethaliğin tezgâhı üzerinde duran plastik kutunun aklı, için-
deki suyun kirini büsbütün belli ediyordu. Yengeç, nedense, da-
yanıyordu; ama acından ölmekteydi, besbelli. Suyun kirli olu-
şunda kendi payı büyüktü. Ağzı durmadan kıpırdıyordu. Han-
tallığıyla taş gibi duruyordu suyun ortasında. 'Şuna bir şey
versenize, yahu,' diye çıktım çocuklara. 'Nasıl olsa ölecek o,'
dediler, 'versek de yemez ki.' Üsteledim. O sıra istavrit ayıklı-
yorlardı; ikisinin solungaçlarını attılar önüne. Birden, işlemeğe
başladı sanki; ürkütücü bir küçük makine. Solungaçları kaptığı

gibi yok etti. Üçüncü solungaç çiftini yemedi. Kurusu asılı duruyor camın önünde; günlerden beri. Bugün gene baktım. Yengeçle ölüm arasında bu kusursuz çakışma, neden?)

★

Güneş Yengeç burcundadır.

(Yani senin elinde. Ya da senin evinde. Yakışır da hani.) Güneş Yengeç burcundadır. Yengeç taşın altındadır. Kayanın altındadır, altındadır, altındadır. Cüneyt de kayanın üstündedir. O kadar.

• ('Yengece Övgü' diye, başlığı buraya atmak gerekirdi gerçekte. Oysa, alışlagelmiş işte; yazının başına yerleştirdim başlığı. — 'Korkusuz Kirpiye Övgü'ye yakıştırmak için. — Başından geçmiş bu olayı, Cüneyt iki yıl önce anlattıydı bana. Ocak ayında. Güneşin Oğlak evinde, benim elimde olduğu sırada.)

Güneş Yengeç burcunda, yengeç taşın altında.

Söz konusu yengeç, Kekovalı. Arap Limanı'nda, suyun içinde, olağanüstü iriliğiyle dikkati çekmiş, bir dalcının büyük bir beceriyle çıkarıp kayanın düzlüğüne bıraktığı bir yengeç. Dalgırlı mavi-yeşil renkli, kocaman bir şey. Birikiyorlar tepesine, bakıyorlar; ellerine alıyor onu, yeterince yürekli olanlar. Cüneyt de onlardan biri. Yengecin tutulacak yerinden (*beli demeli o yere, diyebilmeli*) tutmuş, kaldırıyor. Ama yengeç, nedense, - belki de pek kolay anlaşılması gereken bir nedenden ötürü, - bu kaldırılıp seyredilme işinden hoşlanmıyor. Art ayaklarını gere gere, Cüneyt'in bileğini çizip kanatmanın (*İncitme-beni dediğimizin kandan ayrı düşünülmesi olacak şey mi?*) yolunu buluyor. Çırpınması boşuna, gerçekte. Öyle tutulmuş bir yengecin, kendisini tutanı kısıp alması ya da kurtulması, olanaksız. Ama yengeç, olmayacak bir şeyi yalnız kısıpalarıyla oldurmağa uğraşmıyor; art ayaklarını da, gerebildiğince, arkaya, yana, gelişigüzel savurarak, tutanını vazgeçirmeğe çalışıyor. Tiz öfke sesleri çıkarıyor bir yandan.

Cüneyt, bu öfkeyi sürdürüp gitmekle, kendini Tanrı yerine koymakla keyiflenecek kişi değil; yengeci denize bırakıyor, sonra da, güneşte pişmeğe yatıyor kayanın düzlüğünde.

Yüzükoyun yatmaktadır. Güneş Yengeç burcundadır. Yengeç, herhalde, taşın altındadır. Altındadır. Güneşin yükü altında içi geçmek üzeredir Cüneyt'in.

Ansızın, deminki öfke (*Efelik, ilk olarak, burada sezilir herhalde*) seslerini işitir yakınlarında. Gözlerini açar, başını sese doğru çevirir, iki karış ötesinde duran yengeçle göz göze (*İnsanın ölümle göz göze geldiği söylenmiştir de bir yengeçle göz göze niye gelinmesin?*) gelir. Gerçekten göz göze. Her biri öbürünün fena halde farkında. Bakışlılar. Sesler öfkeli, tiz gelmektedir yengeçten; Cüneyt, yengecin kendisine saldırmak üzere denizden çıkıp geldiğini, kayaya tırmandığını anlar. Yengeç hızını toplamaktadır sanki durduğu yerde; (*Yiğitlik mi, şımarıklık mı? Karşısındakini kötülüğe, kötü davranışa deli gibi zorlamak mı? Ondan sonra da, bağıra bağıra yanıklamak mı gelir?*) art ayaklarında, kıskaçlarında gerilmektedir öfkesi. Atılacağı, saldıracağı besbelli.

Cüneyt avuçlarını bastırır kayanın üzerine, doğrudur. Yengeç, az önce Cüneyt'in başını dayadığı yeredir şimdi.

Biri, uzun boyunun doruğundan (*göz nerede, doruk orada*); öbürü, kayanın bir parmak üstünde duran yayvanlığından; bakışır dururlar. Yengeç bir daha atılır ileriye doğru (*İlerisi Cüneyt; gerisi artık yok. Cüneyt tek yöndür şimdi evrende*).

Cüneyt'e göre, karşılıklı bir konuşmadır bu. Konuşmalı bir hesaplaşma.

Yengecin karşısında, düşmanı (*Seçtiği düşman mı, düşman diye seçtiği mi?*) var. Onu yıkması gerekmektedir. Karşısında ki insan da artık üstün bir yaratık değildir (olmasa gerek); yengecin seçtiği düşman olmağı kabul etmiştir.

(Derler ki, senin burcundakiler, birileri kendilerini korusun isterler; korusun, kayırsın, pohpohlasın... — Ya, pohpoha varasıya... — Ondan sonra da saldırmak için uğraşmış Yengeçler; o kendilerini koruyan, kayıran, pohpohlayan kimseye; saldırmak için fırsat yaratır, bahane uydururlarmış gerekirse...)

Cüneyt, eşitlik içinde savaşmağa çalışacaktır. (*Yani hayvan çıplaklığının yalınlığı içinde.*) Yoksa, yengecin yaptığı, gerçekte, canına kıymağa girişmek, ya da, -anlamdaş bir şey, -canına kıydırmak diye görülebilir.

Yengeç, Cüneyt'in anlattığına göre, başkalarının değil, ama Cüneyt'in bir yaptığına çok kırılmış, gücenmiş gibidir.

Bu yengeç-gururu lekesini ancak ikisinden birinin ölümüy-le sona erecek bir çarpışma temizleyebilir. Düşmanın çapı

önemli değil. Birinden birinin ölmesi gerek.

(Derler ki Yengeçlerin bir yöntemi de, usandırmaktır, bezdirmektir; durmadan, nazının çekilmesini beklemektir. Nereye varırlar böyle?)

Yengeç değnekle itilir, denize düşürülür; Cüneyt'in çevresinde toplananlar, yengeci bu çılgınca girişiminden vazgeçirmek için elbirliğiyle uğraşmaktadırlar. Motorcu delikanlı, yani dalıp onu sudan çıkaran oğlan, tepesine indireceği sopa ile yengecin işini bitirmekten yanadır. *(Ben yarattım, ben öldürürüm. Yabanından yazarına dek herkesin, en temel haklardan biri diye gördüğü bir şeydir bu. 'Yanlış' denilebilir mi kolay kolay?)* Ama motorcu delikanlıya engel olunur.

Yengeç, itildiği, atıldığı yerden bir daha, bir daha çıkar; *(Belki biraz sersemlemiştir. Yoksa çok mu insanca bir düşünce bu?)* herkesin içinde Cüneyt'i bir daha, bir daha seçer, bulur, ona saldırmak isteğini iyice belli eder, hazırlanır. *(Güvensizliğini örtmeğe kalkışmak mı bu?)*

(Usanmışsındır ya... Derler ki Yengeçler, düşünceleriyle değil, davranışlarıyla bezdirir, soğutur insanları kendilerinden, uzaklaştırırlar. Kendilerine duydukları güvensizliği efelikle örtmeğe kalkarlar. Oysa niye güven duymasınlar? Hiç değilse görünüşte -ama görünüşte, yalnız görünüşte... Eninde sonunda, kabuklarının kalınlığı bir şeye yarasa gerek- hiçbir neden düşünülemez buna.)

İnsanların baktığı yerden, bu iş, gitgide, bir canına susamışlık biçimi almaktadır.

Yengeç bir kez daha Cüneyt'i öbürlerinden ayırıp, seçip, üzerine doğru atılınca motorcu delikanlının sopası tepesine iner. Sopa çapında bir çöküntü belirir, çatırtılar içinde, yengecin sırtında. O dalgırlı mavi-yeşil sırt artık eskisi gibi değildir. Cüneyt, motorcunun devimini önlemek için vaktinde bağırarak olmanın üzüntüsü içinde görünmektedir. Elleri, ayakları, yüzü, yerinmenin bütün belirtilerini taşır.

Yengeç şimdi suyun içindedir. Kırık bir güneşin altında, kayanın dibindeki bir oyukta. Küçücük bir dalga, ara ara, oyukta dolar, çekilir. Yengeç, hep, suyun altında kalır. Ama gözlerle yengecin arasında suyun kalınlaşıp köpürmesi, sonra in-

celip saydamlaşması bir oyun gibi gelir insanlara. (*Kim sorar yengeci o anda?*) Bu dalgacık, yengecin dışında kalan dünya-ya ulaklık etmektedir oysa. Ölümdürimin ulaklığını. Ölümün kokusunu yayar çevreye, dirilere dirilerin payını haber verir; yüzlerce deniz çıyanını kovuklarından, taş altlarından çıkarır.

Çıyanlar yengecin çevresini alıyor, ikiye üçer saldırıyorlar şimdi. Yengeç, güçlkle, gururunun son yekinişiyle, ölçüsünü çoktan şaşırmış devinişlerle, bunları kovmağa, uzakta tutmağa çalışıyor; onları çeken ölümsek et kokusunu durmadan, daha çok, daha çok saldığını bilmiyor.

(Kendi canına kendi eliyle kıyma -başkasının eliyle de kendi canına kıyılır ya... Sana o filmin sözünü epey etmiştim; Valerian Borcwczyk'in *Blanche*'i, bu dediğime iyi örnek olabilir- söz konusu olunca, bu eylemin, değer taşıyabilmesi için, gizlice, maskelenerek, kaza ya da çılgınlık, umutsuzluk bunalımı süsü verilerek yapılmaması gerekir derim. İster uzun ister kısa (*Drieu La Rochelle geliyor usuma*) bir gerekçesi verilmeli, öyle girişilmeli o işe. (*Ecinnüler'in Kirilov'unu analım; bunca gerçek -yani insanlar arasında yaşamış, gözle görülmüş, elle dokunulmuş-yazarın, sanatçının, aydının yanı sıra*). Nermi Uygur, 'canına kıyma yoluna gitmek, kendini kapalı bir dizgenin tutsağı kılmaktır,' diyordu bir gün; konuşuyorduk... 'Oysa yaşamak, dizgeyi ya da dizgeleri her zaman açık bırakmak, değişikliğe hazır tutmak demek...' Bilmem, kişi, yaşamla birlikte, açık dizgeyi de reddedemez mi? Pişmanlığın, açıklığın, özgürlüğün ötesine geçemez mi, özgürlüğü ortadan kaldıran bu sonul, dönülmez davranışla?)

Yengeç (*gerekçe göstermedi. Belki de insan olmadığı için, Cüneyt'in deyimiyle, 'incinmiş gururu' ya da, nesnel bir bakışla, 'saldırganlığ', gerekçe sayılamaz... İnsanları bile anlamakta güçlük çekeriz*) debelendikçe parçalanıyor şimdi, çıyanların kocaman, dağınık bir yürek gibi atan corumunun ardında. Hiç değilse biz, öyle görüyoruz, baktığımız yerden.

Sonunda, yengecin dilediği olur.

Çıyanlara kıymık kıymık, lif lif yem olmasına Cüneyt'in gönlü yatamaz.

Yerinden fırlar, suyun içinden yengeci kaptığı gibi parçalar, koparır; ezer, çıplak topuklarının altında.

Koparır, parçalar, ezer, suya atar. Cüneyt, Yengeci. Çıyanlar gene doycaktır ama, savaşları, ya da eğlenceleri bitmiştir. Olsa olsa kendi aralarında pay dalaşı ederler artık.

Cüneyt kıskaçlardan birinin alt kısacını ayırır, andaç diye yanına alır.

★

Kara boyalı, yengeç biçimli maden kutunun içindeki kısacın öyküsü, buydu işte.

1973/1975

şirler

nihat ziyalan

T A Z E L E M E

I

*nedir bu, bağrıma serpelenmiş sıkıntılar
başımı habire vuralayan yarının kılıcı.
koyulaşan akar suyum,
beni dibe, dibe iten, tortulayan*

*nedir bu, eriyen yıllar
yağ bağlamış umut,
bir türlü çözemediğim yüzümün kızarması.
geriye bakınca
bakınca geriye, ürperen yıllar
ürperen ve eriyen*

II

*küflenmiş derinlerden çıkardım kendimi
yatırdım bir demircinin örsüne
vurdum vurdum;
tazelensin
dayansın yarına*

*ne zaman gökyüzü kapkara kararsa
hemen güller yapıyorum beyazımdan*

incitmeden dikiyorum, dikiyorum karasına
gökyüzü, oluyor gülbeyaz gökyüzü

A Ğ A R T M A

avlanmak için kötü bir zaman seçmişim
tetikte ve avgöz bakıyorum
yok görünüyor ortalıkta.
elimdeki çifttem titriyor yorgunluktan
üşüyor,
bilmiyor avcısı neyin peşinde?
nerde aslanın kuyruğu
nerde dağların alın çatı,
üşüyor çifttem
elim tetikte

anıları mı kurşunlamalı önce
yoksa başarısızlık nehirlerini mi
üşüyor çifttem
elim tetikte

karanlığı mı yırtmalı önce
gökyüzünün yüksekten bakan mavisini mi dize getirmeli,
bu avcı bir işe yaramalı
çifte elinde patlamadan
bir şeyleri ağartmalı

K A N Y A Ğ I Y O R

bu dünyada ne var koşmaktan başka
koşmaktan
koşup yorulmaktan başka

gökyüzü kan yağıyor
ağaçların dalları kırılıyor yükünden
dağların tepeleri dayanamıyor
sokaklar, yollar, uçaklar
evlerin içi
yüreğim

her yanım kan yağıyor.
elim bir beton sanki
kulağım
duygularım çivili
gözümle görüyorum, kan yağıyor üstümüze
benden sana
senden bana

bu dünyada ne var kan yağmaktan başka
yağmaktan
yağarak yorulmaktan başka

fethi naci'nin okudukları

EDEBİYAT DIŞI

Şubat ayı ekonömi kitapları okumakla geçti. Daha önce okumuş olduğum bazı kitapları yeniden okudum, bazı kitapların sadece bir-iki bölümünü okudum. Yeni okuduğum kitaplar da oldu.

"Emek", "emek-gücü", "artık-değer", "ücret" kavramları üzerinde yeniden düşünmem, bu konulardaki bilgilerimi - bu bilgileri başkalarına aktarabilecek ölçüde - tazelemem gerekti. İnsan, yeniden bir şeyler okumadan da bu konularda beş-on dakika konuşabilir; ama iki saat konuşmak gerektiği zaman oturup yeniden okumak zorunlu oluyor.

Kapital'in birinci cildinin beş kitabını - kimini yer yer, kimini baştan sona - yeniden okudum. "Ücret, Fiyat ve Kâr"ı K. Sahir Sel dostumun sağlamlığını sürdüren ama dili artık iyice eskimiş görünen çevirisinden okudum. (Bu kitabı ben de 1951 yılında dilimize çevirmiştim. Birtakım olaylar arasında kayboldu gitti o çeviri.) Jean Baby'nin, bugünlerde Sosyal Yayınlar tarafından yeni baskısı yapılan, "Kapitalist Ekonominin Tenkidi" nin, Nikitin'in "Ekonomi Politik" inin artık-değer'le, ücretle ilgili bölümlerini yeniden okudum.

Garaudy'nin yeni yayımlanan "Marks İçin Anahtar" ının sadece "Marx ve Siyasal İktisat" bölümünü okudum. Bu bölümün daha önce ekonomi üzerine bir hayli şey okumamış olanlara bir şey öğretebileceğini pek sanmıyorum; ekonomi bilenlere, daha önce okumuş olduklarını, şöyle bir hatırlatıyor, o kadar. Oysa bu kitapların amaçları hiç bir şey bilmeyenlere bir şeyler öğretmek... Garaudy önemli bir yazar, önemli bir düşünür, ama bu çeşit kitaplar yazabileceğini sanmıyorum. Aynı şey Henri Lefevbre'in "Que sais-je" dizisinde ya-

yımlanan ve bir zamanlar dilimize de çevrilen "Marksizm"'i için söylenebilir: Bu dizi de ortalama okura belli bir konuda açık-seçik bilgiler vermek amacını güder, ama marksizm hakkında bir şey bilmeyen bir Türk okura ne söyler o kitap?

Doç. Dr. Mehmet Selik'in "Marksist Değer Teorisi" ni yeni okudum. Marx'ın söylediklerini gayet iyi derlemiş, toparlamış, iyi özetlemiş. Ama o kadar. Sözelimi, "Türkiye'de artık-değer" üzerine bir araştırma yapma gereğini duymamış. (Bu gereği duyanlardan benim bildiklerim: Kenan Somer, Korkut Boratav, Özlem Özgür.) Marx, günlük çalışma için 12 saat mi demiş, Selik bunu 8 saat olarak yazıyor; daha fazla zahmete girmiyor.

Sonunda vardığım sonuç şu oldu: "Emek", "emek-gücü", "artık-değer", "ücret" üzerine bilgi edinmek isteyenler doğrudan doğruya Marx'ı okumak zorundalar. Başlangıçta birtakım el kitapları okumak elbette yararlı; ama bu yarar, Marx'ı okuyup anlamaya yardımcı ettiği ölçüde bir yarar sayılabilir; yoksa, el kitaplarının verdiği bilgiyle yetinerek bu konularda gerçekten bir şeyler öğrenmek mümkün değil. Sözelimi sadece o kitapları okuyan bir okur Marx'ın şu sözlerinden ne anlar: "Bir malın tüketiminden veya kullanımından değer çıkartabilmek için, para sahibi dostumuzun, dolaşım alanında yani piyasada, kullanım-değeri değer kaynağı olmak özel niteliğine sahip bulunan ve şu halde kullanımı veya tüketimi bizzat emeğin maddileşmesi olan ve bunun sonucu olarak da değer yaratması olan bir malı bulup keşfetme şansına sahip olması gerekirdi. Ve para sahibi böyle spesifik bir malı piyasada gerçekten bulmuştur: Bu mal, çalışma-sağlayan-güç yani **iş-gücü'dür.**" (KAPİTAL, Birinci Cilt, İkinci Kitap, s. 42)

Marx'ın "Ücret, Fiyat ve Kâr" ını okurken "Emek, emek-gücü, artık-değer, ücret" üzerine söylediklerini özetlemiştim. O özetleri yaparken çevirideki dili pek değiştirmemiştım; bunun için aşağıdaki özetlerin dili çoğu okurlara epey eski gelecek. Hakları var.

EMEK, EMEK—GÜCÜ, ÜCRET, ARTIK—DEĞER

İşçinin patrona sattığı, doğrudan doğruya iş'i, emek'i değil, fakat iş-gücü'dür, emek-gücü'dür. İşçi çalışmaya yani iş yapmaya yani emeği harcanmaya başlar başlamaz artık işçinin emeği işçiye ait olmaktan çıkmıştır, patrona aittir.

İşçi emek-gücünün kullanılmasını patrona geçici olarak bırakır. Bu o kadar doğrudur ki kanun bir insanın kendi emek-gücünü satmak hakkını belirli bir süre ile (diyelim günde 8 saat) sınırlar. Çün-

kü böyle bir sınırlama olmasaydı ve bir insanın emek-gücünü sınırsız bir süre için satmasına imkân verilseydi, bu, yeniden kölelik düzenine dönmekten başka bir şey olmazdı. Meselâ işçi emek-gücünü bütün ömrü için patrona satmış olsaydı hayatı boyunca patronun kölesi durumuna girmiş olurdu.

Peki, **emek-gücünün değeri** nedir?

Emek-gücünün değeri de, bütün metalar gibi, emek-gücünün üretimi için zorunlu olan emek miktarı tarafından tayin olunur. Bir insanın emek-gücü ancak o insanın canlı ferdîyetinde bulunur. Bu insanın gelişebilmek ve hayatını sürdürebilmek için belirli bir miktar geçim vasıtası tüketmesi gerekir. Fakat fertler de makineler gibi aşınırlar, onların yerlerine de yenilerinin konulması gerekir. Demek ki bir ferdin **kendi** geçim ve muhafazası için muhtaç olduğu miktarda zorunlu mallardan başka, iş piyasasında kendisinin yerini alıp işçi nesillerini devam ettirebilecek çocuklar yetiştirebilmek için de daha bir miktar bu zorunlu mallara ihtiyacı olacaktır. Ayrıca, emek-gücünü geliştirmek ve belli bir maharet elde etmek için yeni bir miktar daha sarfetmesi gerekecektir. Şimdilik eğitim ve geliştirme masrafları önemsiz miktarlarda olan **ortalama** emeği gözönünde bulundurmanız yeter. Görülüyor ki **emek-gücünün değeri**, emek-gücünün üretimi, geliştirilmesi, muhafazası ve idamesi için gereken **en zaruri malların değeri** tarafından tayin olunur.

Artık-değer nasıl meydana geliyor?

Bir işçinin yaşaması için zorunlu malların ortalama miktarının üretimi için **4 saatlik ortalama emek'e** lüzum olduğunu düşünelim. Yine farzedelim ki 4 saatlik ortalama emek, 30 liraya eşit miktardadır. Bu 30 lira, bu adamın emek-gücünün **günlük değeri'nin fiyatı** veya paraca ifadesi olacaktır. Bu adam günde 4 saat çalışıyorsa, her gün, günlük ihtiyacı olan ortalama mal miktarını satın almasına, yani işçi olarak varlığını korumasına yetecek kadar bir değer üretmektedir.

Fakat adamımız bir ücretli işçidir. Bu itibarla, emek-gücünü kapitaliste satmak zorundadır. Emek-gücünü eğer günde 30 liraya satarsa değerine satmış olur. Farzedelim ki bir iplik işçisidir. Günde 4 saat çalışırsa her gün pamuğa 30 liralık bir değer katacaktır. Her gün pamuğa kattığı bu değer, ücretinin, yani emek-gücü için her gün kendisine ödenen fiyatın tam karşılığıdır. Fakat bu durumda kapitaliste hiç bir **artık-değer**, yani hiç bir **fazla mahsul** düşmeyecektir.

Kapitalist, işçinin emek-gücünü satın alıp değerince ödemekle, başka her alıcı gibi, satın aldığı malı istihlâk etmek (tüketmek)

veya kullanmak hakkını kazanmıştır. Nasıl bir makine işletilmek suretiyle istihlâk olunur veya kullanılırsa bir insanın emek-gücü de o insan çalıştırılmak suretiyle istihlâk olunur veya kullanılır. Şu halde, kapitalist, işçinin emek-gücünün günlük veya haftalık değerini satın almakla, bu emek-gücünü **bütün gün** veya **bütün hafta** kullanmak, çalıştırmak hakkını elde etmiştir.

Emek-gücünün **değeri**, emek-gücünün bakım ve muhafazası veya yeniden üretimi için zorunlu emek miktarı tarafından tayin edilir, ama bu emek-gücünün **kullanılması** ancak işçinin faal enerjisi ve fiziki kuvvetiyle sınırlandırılmıştır. Bir atın muhtaç olduğu gıda ile bu atın süvarisini sırtında taşıyabileceği süre nasıl birbirinden tamamiyle ayrı şeylerse emek-gücünün günlük veya haftalık **değeri** de bu emek-gücünün günlük veya haftalık işleyişinden tamamiyle farklıdır. İşçinin emek-gücünün **değer**'ini sınırlandıran emek miktarı, hiç bir suretle onun emek-gücünün icra edebileceği emek miktarının sınırını teşkil etmez. İplik işçimizin örneğini alalım. Emek-gücünü her gün yeniliyebilmek için, bu işçinin günde 30 liralık bir değer yaratması gerektiğini gördük. İşçi, bu 30 liralık değeri günde 4 saatlik emeğiyle yaratmaktadır. Fakat bu, onu günde 8 saat çalışmaktan alakoyamaz. Kapitalist, iplik işçisinin emek-gücünün günlük değerini ödemekle bu emek-gücünü **bütün gün** kullanma hakkını elde etmiştir. Şu halde kapitalist işçiyi meselâ günde 8 saat çalıştıracaktır. Bu durumda, iplik işçisi, kendi ücretinin yani emek-gücü değerinin karşılığını üretmek için zorunlu olan 4 saatin üstünde olarak, **fazla emek** saatleri diyebileceğimiz bir **diğer 4 saat daha** çalışmak zorunda kalacaktır ki bu **fazla emek** bir **artık-değer** ve bir **fazla mahsul** halinde gerçekleşecektir. Eğer iplik işçimiz, meselâ, günde 4 saatlik emeğiyle pamuğa ücretinin tam karşılığını teşkil eden 30 liralık bir değer katıyorsa, 8 saatte pamuğa 60 liralık bir değer katacak ve **buna tekabül eden bir iplik fazlası** üretecektir. İşçimiz emek-gücünü kapitaliste sattığına göre, toplam değer, yani, yaratmış olduğu tekmil mahsul, belirli bir süre için onun emek-gücünün sahibi durumunda olan kapitaliste aittir. Şu halde, kapitalist 30 lira ödemek suretiyle 60 liralık bir değer gerçekleştirmiş olacaktır, çünkü içinde 4 saatlik emek billurlaşmış bulunan bir değeri ödeyerek, karşılığında, içinde 8 saatlik emek billurlaşmış bulunan bir değer elde edecektir. Kapitalist bu işi her gün tekrarlırsa, her gün 30 lira ödeyerek cebine 60 lira indirecek demektir ki, bunun bir yarısı yine yeni ücretler ödenmesinde kullanılacak, öbür yarısı ise kapitalist tarafından hiç bir suretle karşılığı ödenmeyen **artık-değer**'i teşkil edecektir. İşte, kapitalist üretim, yani ücretlilik sistemi, ser-

maye ile emek arasında bu türlü bir mübadele temeli üzerine; sonuça işçiyi işçi, kapitalisti de kapitalist olarak durmadan yeniden meydana getirmesi bir zorunluluk olan bu mübadele temeli üzerine kurulmuştur.

Şimdi tekrar **emeğin değeri veya fiyatı** deyimine dönelim.

Emeğin değerinin, gerçekte, emek-gücünün -bakım ve muhafazası için zorunlu malların değeriyle ölçülen- değerinden başka bir şey olmadığını görmüştük. Fakat, işçi ücretini ancak çalışması sona erdikten sonra aldığından ve kapitaliste verdiği şeyin gerçekte kendi emeği olduğunu düşündüğünden, emek-gücünün değeri veya fiyatı ona, zorunlu bir biçimde, **bizzat emeğinin fiyatı** veya **değeri** olarak görünür. İşçinin emek-gücünün fiyatı eğer içinde 4 emek saati gerçekleşmiş olan 30 lira ise ve o eğer 8 saat çalışıyorsa işçi bu 30 lirayı zorunlu olarak 8 saatlik emeğin değeri veya fiyatı olarak düşünür. Oysa bu 8 saatlik emek 60 liralık bir değeri temsil etmektedir. Bundan iki sonuç çıkar.

Birincisi : Emek-gücünün değeri veya fiyatı, bizzat emeğin fiyatı ya da değeri dış görünüşünü alır; oysa aslında emeğin değeri veya fiyatı teriminin hiç bir anlamı yoktur.

İkincisi : İşçinin günlük işinin sadece bir kısmı ödendiği, öbür kısmı ise ödenmemiş olarak kaldığı; ve artık-değer'in veya kâr'ın teşekkülüne yol açan fon işte bu karşılığı ödenmemiş kısımdan veya fazla iş'ten ibaret bulunduğu halde, sanki işin tümü ödenmiş iş imiş gibi görünür.

İşte, **ücretli emek'i** emeğin öbür **tarihi** şekillerinden ayıran bu aldatıcı görünüştür. Ücretlilik sisteminin temelinde karşılığı **ödenmemiş** emek bile **ödenmiş** emek olarak görünür. Oysa köle için durum tamamiyle tersinedir: Kölenin emeğinin ödenmiş kısmı dahi görünüşte ödenmemiş gibidir. Kölenin çalışabilmek için gayet tabii yaşaması ve çalıştığı iş gününün bir kısmının kendi bakım ve muhafazası için zorunlu malların değerini telâfiye yaraması gerektir. Fakat köle ile efendisi arasında yapılmış pazarlık bulunmadığı, iki taraf arasında ne alım ve ne de satım olduğu için, kölenin bütün emeği köle sahibine karşılıksız bırakılmış gibi görünür.

Beri yandan bütün doğu Avrupa'da daha düne kadar bulunduğu söyleyebileceğimiz şekliyle toprak kölesi (serf) köylüyü ele alalım. Bu köylü, meselâ, 3 gün kendisine ait olan veya kendisine ayrılmış bulunan tarlada çalışmakta, sonraki 3 gün de senyörünün (derebeyinin) malı olan arazide mecburi ve bedava iş yapmakta idi. Demek oluyor ki burada ödenen emek ile ödenmeyen emek, gerek zaman gerek mekân içinde gözle görülür şekilde birbirinden ayrı-

mış bulunuyordu.

Oysa, gerçekte, bir insanın haftada 3 gün kendi hesabına öz tarlasında, 3 gün de senyörünün malı olan arazide çalışması ile fabrikada veya atölyede günde 4 saat kendisi için, 4 saat de patronu için çalışması arasında bir fark yoktur. Bu sonraki halde emeğin ödenen ve ödenmeyen kısımları ayrılmaz bir şekilde birbirine karışmış olmasına ve bütün bu işlemin mahiyeti araya iş akdinin girmesi ve hafta sonlarında yapılan ödeme dolayısıyla tamamıyla maskelenmiş bulunmasına rağmen bu böyledir. Ödenmeyen emek, bu hallerden birinde gönül rızası ile verilmiş, öbüründe ise zorla alınmış gibi görünür. Bütün fark bundan ibarettir.

şiiirler

refik durbaş

M U M Y A

*Ecel sayılı günlerde gelse de
kan konuşamaz, zehirler sesimi
ve sadece lânetimi bağışlar
sadece ölümü denerken ustadır
ecel sayılı günlerde gelse de
içimde seslenen binlerce mummyadır*

ELMAS AYNA

*Parmakları kınalı gül, menevşe, sümbül
bir alev mahşerinde yansıyarak
sesini boğdu makinelerin
o madeni ağudan, çelik tortudan
boşandı yetim öksüz rüzgâr
yaralarına tuz basılmış vardiya
değişmedi ve ulaştı geceden gündüze
onurun, emeğin, inancın afişleri
ve alınteriyle bezenmiş bildirisi:
"Bu işyerinde grev var"*

*Narin bir sigara sarar gibi
tornada acıyı oyar gibi
inkârı bozar, zamanı çalar gibi
mavi gömlekli gözcüleri şafağın*

kurdu fabrikanın yüreğine
çadırını bulutların
alınteriyle nakışlı kuşlar
ses verdi gündüzden karanlığa
kaderden inanca, acıdan umuda:
"Bu işyerinde grev var"

Yıldız yağıyor şimdi mercan ağaçlarına
ayışığı kuşatmış zulmetin bahçesini
elmas bir ayna şafağın elinde
baktıkça ölüyor ecelin gözleri
ezberimde artık binlerce kelime
borsalar, tutanaklar, cellâtlar
vakit geldi, duruldu yaralı sular
yürekten damıtılan el emeği, alınteri
ezberimde artık, ölüme alıştım:
"Bu işyerinde grev var"

çocuklara şiiirler

●

süreyya berfe

KÖTÜ MASAL

*Ninem o zamanlar gençti
Kukla tiyatrosu ne gezer
Küçük fesleğen ihtiyar köpek kanarya
Üçü birden su içmeye giderlerdi
Uyuyup düş gördüğüm geceler*

*Adımı kuru yapraklar arasına saklardım
İhtiyar köpek duymasın diye
Yuvalarına götürürdü onu karıncalar
Duvarlarına gökyüzünün resmini yapardım
Nasıl şaşarlardı bizim emekdar güneşe*

*Küçük fesleğen bana kulak asmazdı
Gözlerimle okşardım nazlı yapraklarını
Kanarya, sesini özlediğim gelin
“Beni uçur” der gibi bakardı*

*Biz böyle ne güzel yaşarken
Bir akşam dört kara karga geldi
Yaşım küçük ama onları iyi tanırım
Hiçbirini öldüremem kovalarım*

*Ertesi akşam yine geldi kargalar
Küçük fesleğen korktu kanarya sustu
İhtiyar köpek çok bağırdı hastalandı*

Üçü de ansızın kayboldular

*Çıktım onları aramaya
Kırlarda papatya oldum
Ama uçtu gitti beyaz tacım
Yüzüm günden güne soldu
Bütün papatyalar toplandı çevreme
Beni de usulca toprağa bıraktılar
Bir tek ninem kaldı geride*

ABLA

*Deniz çocuk olur, küçülür
Solgun kıyısında akşamın
Dibinde çocuk balıklar uyur
Deniz
Mavi saçlı ablası bütün çocukların*

konstantin kavafis'den çeviren: gürkal aylan

BARBARLARI BEKLERKEN

Ne bekliyoruz böyle, toplanmış pazar yerine?

Barbarlar geliyor bugün.

Meclis neden böyle durgun?

Neden yasa yapmıyor senatörler?

Çünkü barbarlar geliyor bugün.

*Şu anda hangi yasaların çıkması gerek,
barbarlar çıkaracak onları, geldiklerinde.*

*Niçin bu kadar erken kalktı imparatorumuz,
niçin oturuyor kentin en büyük kapısında,
kurulmuş tahtına, başında tacı?*

Çünkü barbarlar geliyor bugün.

*Onların önderini karşılamağa hazırlanıyor
imparator. Hattâ bir parşömene
adlar, ünvanlar döşendi, sunmak için ona.*

*İki kolcumuz ve yüce yargıçlarımız bugün niçin
kırmızı işlemeli harmaniler giymişler?*

*Niçin yakut bezeli bilezikler, görkemli zümrütlerle
donanmış yüzükler takmışlar?*

Niçin değerli asalar var ellerinde, gümüş

ve altından kakmalarıyla, göz kamaştıran?

Çünkü barbarlar geliyor bugün;
böyle şeyler büyüler onları.

Peki, söylevciler niçin gelip konuşmalarını
yapmıyorlar, her zamanki gibi?

Çünkü barbarlar geliyor bugün;
pek hoşlanmazlar cicili sözlerden, söylevlerden.

Bu âni rahatsızlık neye,
anlamı ne bu karışıklığın? (Yüzler nasıl da ciddileşti)
Niçin süratle boşalıyor sokaklar ve alanlar,
niçin düşünceli düşünceli evine dönüyor herkes?

Çünkü gece oldu ve barbarlar gelmedi.
Barbarlar yokmuş artık, sınırdan gelen
haberlere bakılırsa.

Peki ama, şimdi ne yaparız, barbarlar yoksa?
Bir çeşit çözümdü onlar.

NERO'NUN TEMBELLİĞİ

(O zamanlar İspanya'da bulunan Galba'nın Nero'nun yerini alması istenmişti. Nero aynı yıl içinde intihar edince, Galba Caesar ünvanını aldı ve Roma'ya gitti.)

Pek kulak asmamıştı Nero
Delfi kâhininin sözlerine:
"Yetmiş üç yaşa dikkat et."
Zaman boldu önünde.
Yaşı daha otuz. Yeterince
vakit vermişti Tanrı ona,
gelecekteki tehlikelerle savaşıması için.

Biraz yorgun şimdi, Roma'ya dönecek,
ama daha da yorgun dönecek, günleri

zevk ve sefa içinde geçen
o yolculuktan döndükten sonra —
tiyatrolar, bahçe partileri, cimnazyumlar...
Achaia kentlerinde geceler...
Ah, hele o çıplak vücutların lezzeti...

Böyleydi Nero. Ve İspanya'da Galba
talim için ordusunu gizli gizli toplar —
Galba, yetmiş üçlük ihtiyar.

MANUEL COMNENOS

(1143-80 yılları arasında Bizans İmparatoru.)

Ölümü yakınında hissetmişti
İmparator Manuel Comnenos
hüzünlü bir Eylül günü. Sarayın
(ayıklı) gökbilginleri direniyorlardı
daha çok yaşayacağına inandırmak için onu.
Onlar çene patlatadursunlar, eski
dinsel göreneği anımsayan imparator
manastırdan keşişlerin giydiği urbaların
getirilmesini buyurdu, giyince onları
bayağı sevindi, bir din adamı kadar
alçakgönüllü görüldüğü için.

Ne mutlu o insanlara ki, inanırlar
ve İmparator Manuel gibi ayrılırlar dünyadan,
inançlarına uygun bir alçakgönüllülükle giyinmiş olarak.

BİRAZ ZAHMETE BAKAR

Boşgezerin tekiyim ben, meteliksizin teki.
Antioch, bu uğursuz kent,
sildi süpürdü paralarımı:
bu pahalılıklar kenti.
Ama gencim, sağlığım da yerinde.

Yunancanın büyük üstadı
Aristotle ile Plato'yu defalarca okudum,
söylevci, ozan, yazarlardan
kim gelirse aklınıza, onları da.
Askerî işlerin yabancısı değilim,
yüksek subaylar arasında tanıdıklarım var.
Yönetim konusundaki bilgimi de küçümsemeyin.
Geçen yıl İskenderiye'de altı ay kaldım;
geldisini gittisini iyi bilirim: (bu da yararlı olsa gerek)
bilirim yozluğunu, pisliğini, herşeyini.

İnanıyorum bu nedenle, bende bulunduğu
tüm niteliklerin, ülkeme,
sevgili anavatanım Suriye'ye hizmet için.
Bana hangi görevi verirlerse versinler, yararlı
olmağa çalışırım ülkeme. İlkem bu.
Ama sistemleriyle bana engel olurlarsa —
anlarsınız kimden sözettiğimi: karıştırmayalım isterseniz —
eğer engellerlerse beni, kabahat bende değil.

İlkin Zabina'nın hizmetine girerim,
o aptal değerimi bilmezse,
ben de rakibi Grypos'a giderim.
O ahmaktan da hayır gelmezse
dosdoğru Hyrcanus'a.
Üçünden biri mutlaka ister beni.

Bu üçü arasında bir seçim
yapmıyorum ve vicdanım rahat:
Üçü de Suriye'ye zararlı bu adamların.
Ama, harcanmış bir adamım ben, suç kimde.
Yolunu bulmağa çalışan zavallının biriyim.
Yüce tanrılar zahmete girip
dördüncü ve namuslu bir adam yaratsalar ya.
Bak, nasıl seve seve hizmet ederdim ona!

Zabinas, Grypos ve Hyrcanus aslında tarihsel kişiler. Ama haklarında geniş bilgi vermeğe gerek yok: Suriye yönetiminde birbirine karşı çıkarlar peşinde koştukları, şirden açıkça anlaşılıyor.

ISPARTA'DA

(Isparta Kralı Kleomenes (M.Ö. 236-222) annesini

ve çocuklarını rehine olarak Mısır'a göndermeyi kabul etmişti. Bir koşulla ama: Mısır Kralı Pto-
lomy III Euergetes, Makedonya ile yapmakta ol-
duğu savaşta ona yardım edecekti.)

*Bilmiyordu Kral Kleomenes, cesaret edemiyordu —
bilmiyordu bu koşulu annesine nasıl
açacağını: Ptoleme, anlaşma
gereğince sizin*

*Mısır'a gönderilmenizi ve orada rehine kalmanızı istiyor;
çok küçültücü, çok yakışıksız bir şeydi bu.
Kaç kez söyleyecek oldu, vazgeçti.
Yutkunduk, ağzını açmağa her hazırlanıştık.*

*Ama görmüş geçirmiş kadın hemen kavradı durumu
(söylentiler ona da ulaşmıştı zaten)
ve anlatması için zorladı onu.
Güldü sonra, tabii giderim dedi.
Hattâ, bu yaştan sonra hâlâ
Isparta'ya yararlı olacağı için
sevindiğini söyledi.*

*Küçülme konusuna gelince— metelik vermiyordu buna.
Ne bilirdi anlamını, Lagides gibi bir sonradan görme
Isparta ruhunun, Isparta kanının;
ve küçültemezdi bu yüzden, böyle bir istek,
onun gibi Şanlı Şerefli bir kadını,
doğurmuş olan bir Isparta kralını.*

TANRILARINDAN BİRİ

*Geçerken onlardan biri çarşısından
Seleukeia'nın, gün kavuşmasına yakın,
güzellikten yana kusursuz, fidan boylu bir genç gibi,
gözlerinde bozulmamış bir sevinç,*

ve güzel kokan, siyah saçlarıyla,
yoldan geçenler ona bakarlar
ve onu tanıyıp tanımadığını, onun
Suriye'den gelen bir Yunanlı mı, yoksa
bir yabancı mı olduğunu birbirlerine sorarlardı.
Ama ona daha dikkatli bakanlar
hemen anlayıp kenara çekilirlerdi;
ve o, gecenin gölge ve ışıkları arasında,
sütunlu kemerlerin altında kaybolarak,
cümbüşler ve sefahat âlemleri ile yalnız geceleri yaşayan,
her tür sarhoşluk ve rezaletin kol gezdiği
mahalleye giderken, onun
Onlardan hangisi olabileceğini,
ve merak uyandıran ne gibi bir zevk için
Çok Saygıdeğer, Çok Onurlu Evlerden
Seleukeia sokaklarına indiğini
bulmağa çalışırlardı.

TANRI'NIN ANTONY'Yİ BIRAKIŞI

Ansızın işitirsen geceyarısı
görünmeyen bir topluluğun geçtiğini
ince ezgiler, kibar seslerle —
yas tutma artık senden yüz çeviren talihine, ürün
vermeyen çabana, tasarımlarına,
hepsi yalanmış — üzme canını bunlar için boş yere.
Çoktandır hazırmuş gibi, yürekli biri gibi,
güle güle de ona, seni bırakan Iskenderiye'ye.
En önemlisi, kendini aldatma, deme sakın
bir düştü bu, yalandı duyduklarım:
böylesi boş umutlara kapılma, bak.
Çoktandır hazırmuş gibi, yürekli biri gibi,
böyle bir kentin onurunu taşımanın kıvancıyla,
yıkılmadan git pencereye
ve dinle, bir korkağın yalvarısı, yakarısıyla değil,
duyguyla dinle o müziği, son eğlencendir senin,
gizemli topluluğun ince çalgılarını dinle
ve güle güle de ona, artık senin olmayan Iskenderiye'ye.

KENT

"Bir başka ÷lkeye gideceğim" diyordun, "bir başka denize, başka bir kent bulacağım, bundan daha iyi olan. Suçlamalar, hor görmeler, neler gelmedi başıma ve ölü bir beden gibi yüreğim, atıldı bir mezara. Daha ne denli dayanır bunca sıkıntıya başım? Gözlerimi kendime çevirdiğimde, nereye baksam kara yıkıntılarını görüyorum yaşamımın, burada, nice yolumu harcadığım bu yerde — rezil ettim o güzelim yılları."

Ne yeni ÷lkeler bulabileceksin, ne yeni kentler. Ardından gelecek kent, adım adım. Aynı sokaklarda sürteceksin, aynı alanlarında yaşlanacaksın kentin, aynı evlerin arasında kırılaşacak saçların, sonunda. Bu kent senin kürkçü dükkânın. Ondan uzaklaşmayı umma: gemi de yok, yol da yok sana. Burada, bu küçük köşede piç ettiğin gibi yaşamını, piç ettin bütün dünyada da.

THEODOTUS

(Plutarch, Pompey'in Yaşamında, Chios'lu Theodotus'un Mısırlıları, Pompey'i Mısır'a varır varmaz öldürmeleri konusunda ikna ettiğini yazıyor)

Gerçek seçkinler katında yer alıyorsan eğer, dikkat et, gücünü, egemenliğini nasıl kazandığına. Ne denli yüceltirse yüceltsin çevren seni, ne denli konuşursa konuşsun devletler, İtalya ve Teselya'daki başarılarını, ne denli onur rütbesi verirse versin sana Roma'daki hayranların, ne sevinç kalır, ne utku ortada, bırakırsın kendini üstün — ama gerçekten üstün! — hissetmeyi bir yana, getirdiği zaman Theodotus, İskenderiye'de,

*bir tabağın içinde
Pompey'in kanlı başını.*

*Ve sakın kandırma kendini, zannetme ki
böyle ürkünç, böyle görülesi şeyler olmaz
sınırlı, düzenli ve sıkıcı yaşamında.
Kimbilir, belki de gidiyor şu anda
bir komşunun düzen içindeki evine —
görülmeyen, imgesel — Theodotus,
öyle bir baş taşıyarak elinde.*

günter grass'la konuşma

antonin liehm'den çeviren: bertan onaran

(Antonin Liehm sürgündeki Çek yazarlarındanır.
Almanya'da yaşamaktadır.)

A. L. — Eylül ayında Moskova'ya gidecektiniz. Bu yolculuk, son anda bozuldu. Ve pek çok gürültü kopardı. Neydi olup biten?

G. G. — Geçen ilkbaharda, Moskova'daki büyükelçimiz Sahm'dan bir çağrı almıştım. Özel olarak. Bellibaşlı Sovyet yetkilileriyle konuşabileceğim bir gece düzenlemeye hazır. Ben de olur demiştim.

Yola çıkışından üç gün önce, sanırım 2 Eylül'de, ilk çağrıyı geri alan bir yazı geldi. Büyükelçi bana gitmemekle daha iyi edeceğimi, durumun elverişli olmadığını bildiriyordu — Yakir'le Krassin'in yargılandıkları günlerdi o zaman. Yapacağım konuşma mutlaka yanlış anlaşılacak, S.S.C.B. ile Almanya arasındaki ilişkilere zarar verebilecekti. Ve tabii büyükelçi bu görüşte değildi, benden yana çıkmıştı...

Böyle bir oyuna katılmaya yanaşmadım. Büyükelçi Sahm'a yazdığım karşılığı yayınladım. Eğer yumuşama derken yalnız güvenlikle ilgili antlaşmalar, denetimli silâhsızlanma ve iktisadi alışverişler anlaşılıyorsa, uzlaşmanın bedelini düşünsel üretim alanı ödeyecek demektir. İki yandaki halk güçleri, Metternich'vari bir **yerleşik düzen** siyaseti adına birbirlerine el uzatacak, böyle bir uzlaşmaya karşı çıkarlar, barış düşmanı diye damgalanacaktır.

Amerika'da, iki büyük devletin birbirlerini nasıl incitmemeye çalıştıklarını saptamıştım zaten. Moskova'da Watergate rezilliği konusunda tek söz edilmemekte, Washington'dan Saharof, Soljenitzin, Yakir'in yargılanması ve son bastırma dalgası konusunda en küçük bir resmi tepki gelmemektedir. Büyükelçi Sahm'a yazdığım mektupta, yumuşama siyaseti ayak ucuna basarak yürütülemeyeceği gibi, soğuk

savaş dönemindeki düşmanca tutumların bırakılmasına da indirgenemez diyordum. Önümüzde, güdülen siyasete karşı çıkanlara yapılan işlemlerin yarattığı koskoca bir sorun var. Alman toplumcu-demokrasisinin solcu kesimini birçok kez uyardım bu konuda; solcu kanadın bu konuyu sağcılara bırakması akıl alacak şey değildir. Gerek sermayecilik, gerekse Devlet ortaklaşmacılığı (komünizmi) için baş düşman sol'dur.

Örneğin, solcu sendikalar, Batı'daki beylik sermayecilikle Doğu'daki Devlet Sermayeciliğinin özerk yönetimin (autogestion'un) kendileri için taşıdığı tehlikeyi pek ayrı biçimde değerlendirmediklerini bilmelidirler. Doğu - Batı arasındaki antlaşmalar, iki yanca da, şu anki Devlet gücünün olduğu gibi sürdürülmesini güvenlik altına alma ereğini gütmektedir. İster eğitim siyasetinden, ister ulusal ve uluslararası durumun tümünden söz açsınlar, Saharof'la Soljenitzin, aslında, işte bunu söylemektedirler.

1968'de Çekoslovakya'da, 1970'de Polonya'da görülen şey, Cronsadt'tan beri bildiğimiz biçimiyle beylik özerk-yönetimin uygulanmasının istenmesiydi. Devlet ortaklaşmacılığı için en büyük tehlike buradadır — Batı'yla yapılan antlaşmalarda değil. Ulbricht, daha 1968 yazında, Karlovy Vary'de Dubçek'le yaptığı konuşmadan sonra söylemişti: toplumcu demokrasi, toplumsal-demokratlık demektir. İşin özünde, pek de haksız sayılmazdı!

Düzeltilme ortaklaşmacılar, Lenin'ciliğin başarısızlığını Stalin'ciliğin batışıyla açıklamak eğilimindedirler. Fransa ve İtalya'da dört elle sarınılan bir yanılgıdır bu. Eleştiri çoğu kez gelip Stalin'de durmaktadır. Parti'den kovulmuş olanlar bile "Ermiş Lenin"e başvurma gereksinimi duymaktalar. Oysa, Lenin'in siyasal gücün belli bir yapıya kavuşturulması işinde Parti'nin egemenliğine (bürokrasiye) ağırlık verilmesinin öngören ilkesi olmasa, Stalin ortaya çıkamazdı.

A. L. — Biz yine yumuşama siyasetine dönelim. Nasıl yorumluyorsunuz onu?

G. G. — Büyük güçler, kaba kuvvet siyasetinin başarısızlığını kabul ediyorlar. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri oynadıkları rolün onları habire yeni çatışmalara götürdüğünü, çatışmalar sırasında büyümlü etkilerinin aşındığını anlıyorlar. Amerika Birleşik Devletleri için Vietnam, S.S.C.B. için de Orta-Doğu inandırıcı örnekler olmuştur. Ne Amerika Birleşik Devletleri, ne de S.S.C.B. öteki ülkelerin dünya görüşlerini anlayabilecek yetenektedir. Gerek Washington'da, gerekse Moskova'da, halkların neden böylesine iyilikbilmez olduğu açıklanamamaktadır: "Elimizden gelen her şeyi, silâh, yaşa-

ma düzeyi, belli bir dünya görüşü verdik onlara, yine de bizi sevmiyorlar..."

Bir yumuşama siyaseti izlenmesi konusundaki gizli istek işte böyle doğdu. Asıl sorun, böyle bir siyasetin nereye dek gidebileceğini bilmektedir. En kolay çözüm, her şeyi ayrı anlaşmalarla düzene koymak olurdu. O zaman her toplumsal dizge (sistem) olduğu gibi kalabilir, düşünsel (ideolojik) yapısı bozulmazdı. Ancak, uzun bir zaman dilimini kapsayan sıkı iktisadi işbirliği, özellikle Sovyetler Birliği için tehlikelidir: iç siyaset alanında, örneğin ulusal tahıl üretiminin ülkeyi beslemeye yetmediğinin, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sürekli olarak buğday alınması gerektiğinin itiraf edilmesine yol açmaktadır. Kendi toplumsal dizgelerinin zayıflığı Sovyet yurttaşlarının gözleri önüne serilmektedir. Böylece Lenin'ciliğin aşamalı yapısı ciddi bir tehlike geçirmektedir. Eh, bu durumda, Sovyetler Birliği'nin, haberalma ve eğitsel bağlar kurma alanındaki her türlü gelişmeyi önlemek için umutsuzca çırpınmasına neden şaşmalı?

1960-1970 arasında, iktisadi alanda bir özgürleştirme denemesine girildi. İktisatçılar hemen, toplumsal-siyasal dizgenin tümüne el atmadan, yalnız iktisadi kesimi özgürlüğe kavuşturmanın olanaksızlığını gösterdiler.

Batılılarsa, her şeyden önce iktisadi ilişkilerle ilgilidiler. Batı Avrupa'nın özel sermayesi bugün kendinden, örneğin Kruçef dönemine oranla, çok daha fazla emindir. Özerk yönetime dönük düzeltimlere daha açıktır, görece bağımsız bir **yönetimi** (management) vardır, dolayısıyla, hareket özgürlüğü daha büyüktür. Buna karşılık, gerek Doğu'daki, gerekse Batı'daki siyasal yöneticiler için, haberalma, kafa eğitimi ve insanlararası ilişkiler alanındaki yumuşama hiç de ilk kaygı değildir.

Yavaş yavaş belirlenen şey, iki toplumsal dizgenin tutucu öğeleri arasında varılan bir çeşit antlaşmadır. İki yandaki tutucular, bir ağızdan: **"Barış istiyoruz!"** diyorlar, ve bu gidişle, Almanca: **"Ostwestliche Ordnungsstaalichkeit"** (Doğuyla Batı arasında kurulan bir devlet düzeni) deyimiyle anlattığımız duruma gelineceğe benzer. Doğu'da biraz daha özgürlükçülük, Batı'da biraz da çekip çeviricilik, ondan sonra Egon Bahr'ın "yakınlaşma yoluyla değişme" (**Wandel durch Annäherung**) savı, olumsuz bir evrimle doğrulanıverecek.

Oysa, yumuşama siyasetiyle, Avrupa çapında demokratik bir toplumculuğa ulaşılabilirdi. Bunun için, toplumcu devletlerin yurttaşlarına biraz daha demokratik hak vermesi, Batı'daysa, biçimsel demokrasinin gittikçe artan toplumsal haklarla tamamlanması gerekirdi.

A. L. — Doğu'daki aydınların durumunu nasıl görüyorsunuz?

G. G. — Çok karmaşık bir sorun bu. Doğu'da yazarlar, aydınlar, Batı'dakinden daha ayrıcalıklı bir toplumsal katman içindeler. Örneğin, Yazarlar Birliği'nin İsveç, Fransa ya da Batı Almanya'dakinden daha güçlü bir durumu var. Aydınların çoğu, salt sanat alanında bile, ayrıcalıklarla satın alınabilir, alınıyor da. Büyük bestecilerin, Aytmatof gibi iyi yazarların Soljenitzin'e karşı bir kararı imzalamaları ancak bununla açıklanabilir.

Yazarlar Birliği'nin denetim altındaki avlanma alanını bırakmış olanlar evrensel bir ağırlığa sahiptir yalnız, ve bunlar, Birlik'in dışında, özel nitelikleriyle kendilerini kabul ettirmişlerdir. Bu dediğim Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde Havemann ya da Biermann, S.S.C.B. ise Saharof ve Soljenitzin için doğrudur.

Bu durumda, Batı Avrupa solu çok iyi tanıdığı bir sorunla karşı karşıya kalmaktadır: bir yanda, şu beylik **"istenmeyen alkışlar toplama"**, **"düşmanın ekmeğine yağ sürme"** korkusu var. Öte yandaysa, insanların Doğu'da, içinde yaşadıkları toplumsal dizgeden ötürü, dünyadan bütünüyle kopuk olduklarını, pek çoğunun yurtlarından dışarı adım atmadığını, resmî propagandayı çürütmek üzere **"öbür yaka"**dan gelen haberlerden başka kaynakları bulunmadığını anlayamama. Doğu'lu aydınların durumları, Batı Avrupa'da düşlenebilmesi son derece güç bu bağlam (contexte) tarafından belirlenmektedir. Maximof'un Böll'e yazdığı mektupta ya da Saharof'un **Şili cuntasına** çektiği telgrafta okuduklarımız işte bundandır.

A. L. — **Şili'den söz ettiniz...**

G. G. — Ne diyelim Şili konusunda? Çek tragedyasına benzer bir tragedyaya bu; öte yakada, Çek umuduna son verilmesinin yinelenmesi. Şili'de de, Lâtin Amerika'da barışçı yoldan durumun değiştirilmesi umudu boğazlandı. Bunu yapanlar, yapılmasına göz yumanlar, ve şimdi bayram edenler pişman olmakta gecikmeyecekler. Şili umudunun sona ermesi, toplumculuğa demokratik yollardan ve toplumsal düzeltimlerle geçme savını çürüten, şiddet yolunu destekleyen yeni bir kanıttır. Bu kanıtı dayanarak, büyük bir gücün egemenliğinden kurtulabilmek için, yazgısını dünya çapındaki başka bir güce bağlamak gerektiği gösterilecektir...

A. L. — Çekoslovakya'da, yalnız Batı Alman hükümetinin değil, toplumsal-demokrasinin de geçen yılki tutuklamalar, yargılamalar, cezaya çarptırmalar sırasında sustuğu merak edildi...

G. G. — Benim "Dışişleri Bakanlığı tepkisi" adını verdiğim davranışlardan biri bu: S.S.C.B. ile yapılan görüşmeleri tehlikeye düşürecek hiç bir şey yapmamak. Bundan daha yanlış bir yumuşama siyaseti görüşü düşünemiyorum doğrusu. Sakınımı fazla ileri götürdünüz

mü, iş yalancı sofuluğa dönüşüyor.

A. L. — Son aylarda, Batı Avrupa'da, Çekoslovak denemesine gösterilen ilginin yeniden canlandığı saptandı. Neye veriyorsunuz bunu?

G. G. — İnsana aykırı gözüken bir gelişmeyle, Çekoslovak düzeltimci ortaklaşmacılığı (communisme réformateur) Batı Avrupa toplumculuğunun yararına etkiler yaratmaya başladı. Başlangıçta yalnız Doğu'da etkiler yaratması beklenen girişimler, en sonunda, Batı Avrupa'da anlaşıldı, yorumlanmaya başladı.

"Prag baharı"na ve Çekoslovakya'nın işgaline dek, demokratik toplumculuk kavramı epey boştu. Prag denemesinin yardımıyla, ansızın, bir içeriğe (muhtevaya) kavuştu. Çek denemesine duyulan ilgi bundandır.

Düşüncelerin "işgal edilemeyeceğini" söylerim öteden beri. Eğer "Prag baharı" da Doğu-Berlin (1953) ya da Polonya (1970) ayaklanması gibi bir şey olsaydı, bugün en küçük bir izi bile kalmazdı. Oysa Prag, 1960'lardaki korkunç çabanın sonucuuydu: Rosa Luxemburg ve Gramsci'den beri, Marx'çılığa yeni bir soluk kazandırmak üzere girişilen ilk deneme, uzun soluklu bir çalışmaydı. Yeni sol önce hiç bir şey anlamadı bu denemeden: o gözünü Küba'ya, Mao'ya çevirmişti. Bugün bu evre aşıldı. Şimdi herkes demokratik toplumculuğun gerçek yapısını keşfediyor ve üzerinde durulmaya değdiğini görüyor.

EVET, BEN BİR REVİZYONİST'İM!

(Bu yazı Nouvel Observateur dergisinin Günter Grass'la yaptığı bir konuşmadan çevrilmiştir.)

N. O. — Fransız toplumcularını, ortaklaşmacı (komünist) partiyle kuracakları bağlaşma konusunda uyarıyı yararlı gördünüz. Oysa, sizin ülkede toplumcularla ortaklaşmacılar anlaşamadıkları için Hitler işbaşına gelmedi mi?

G. G. — Nazileri değil de, "toplumcu-faşistler"i — toplumcu-demokratlara bu adı vermekteydiler — bir numaralı düşman ilân edenler ortaklaşmacılar oldu. Bu tutum, ortaklaşmacı partinin yönetici rolünü kapsayan ve Lenin'ciliğin temel ilkelerinden birini dile getiren Komintern'in savından doğmaktadır. Ortaklaşmacı sürekli olarak her şeyin üstünde tutan bu savdan ötürü uyardım Fransız toplumcularını. Ortaklaşmacı partiler Lenin'cilikten uzaklaşmadıkça, yönetici rol oynama savlarından vazgeçeceklerini sanmam. Bu önderlik özlemi ortaklaşmacı partilerin aşamalı iç yapısını dile getirmekten başka bir şey yapmamaktadır; bilindiği gibi, söz konusu partiler üyelerini seçe-

rek alır, tepeden gelen buyruklarla işler, toplumcu partilerdeyse bunun tersi olur.

N. O. — Oysa Fransa'da, ortaklaşmacı partinin işçi hareketi içerisinde başat (hâkim) bir akımı temsil etmesine karşılık, Toplumcu Parti'nin işçi temeli görece zayıftır.

G. G. — Hiç kuşum yok. Ama ben, Lenin'ciliğin bellibaşlı sıkıntılarını oldukları gibi sürdüren bütün ortaklaşmacı partilerden söz ediyorum.

N. O. — Peki, ya Fransa'daki gibi, işbaşına gelmenin biricik yolu T.P. ile O.P. arasındaki bağlaşmadan geçiyorsa, bu olasılığı özgürlükler konusunda girilecek bir tartışmayla tehlikeye atmalı mı?

G. G. — Herkesin karşılaştığı tehlikeleri değerlendirip üstlenmesini kendisine bırakıyorum. Şöyle ya da böyle, toplumcularla ortaklaşmacılar arasındaki bağlaşmaların nereye vardığını gösteren epey örnek var. Genellikle, hep kötü sonuçlandı bu bağlaşmalar. Fransa'dakinin başka türlü sonuçlanmasına şaşarım doğrusu.

N. O. — Çekoslovak örneği, bir ortaklaşmacı parti içerisinde de köklü değişikliklerin olabileceğini gösterdi. İtalyan ve Fransız O.P.'lerinde buna benzer bir evrime olasılık tanımıyor musunuz?

G. G. — Lenin'cilikten uzaklaşma sürece İtalyan O.P.'sinde nice-dır başladı. Ama aynı şeyin F.O.P.'sinde gerçekleşmesinden kuşkuluyum. İtalyan ortaklaşmacıları, Fransızlara oranla, daha esnek görüşlü, daha yaratıcı. Ayrıca, daha zengin bir kuramsal geçmişleri var: Gramsci ve Togliatti gibi insanlar, ta 1930'lardan başlayarak, yukarda sözünü ettiğim Komintern savını eleştirerek derinlemesine etkili oldular. F.O.P.'siyse, tam tersine, Stalin'i eleştiren sesleri kesti.

N. O. — Yunanistan, Avrupa ve Portekiz'deki tek partili yönetimlerde (faşist rejimlerde), Doğu Avrupa ülkelerine oranla, daha fazla özgürlük bulunduğunu öne sürdünüz. Hangi temele dayanarak söylüyorsunuz bunu?

G. G. — Yunanistan'da, sıkıdenetime (sansüre) karşın, belli bir anlatım özgürlüğüne sahip üç dört gazete var. Yunan yönetimini ve bu ülkede Amerikan buyuruculuğunun (emperyalizminin) oynadığı rolü eleştiren bir konuşma sırasında, Atina'da, kendim saptadım öyle olduğunu. Konuşmamın tümü, o gazetelerden birinde, olduğu gibi çıktı. Toplumcu ülkelerdeki sıkıdenetimin çok daha ağır olduğunu gördükçe yüreğim sızlıyor.

N. O. — Tek partili yönetimlerin kafa eğitime ve aydınların oynayacağı role toplumcu ülkelerdeki değeri verdikleri kanısında mısınız?

G. G. — Yok canım. Bu da, tek partili yönetimlerin aydın özgür-

lüğüne hoşgörülle bakmalarını açıklıyor zaten. Ayrıca, Yunanistan ve İspanya'nın, turistik kaygılarla belli bir özgürlükcülük havası estirmek zorunda kaldıkları için, yeni tek partili (faşist) yönetim yöntemleri geliştirdiklerini hepimiz biliyoruz.

N. O. — Bunlardan birinde işçinin hiç bir zaman "kafa tutucu" olmasına izin verecek bir eğitim düzeyine gelebilme olasılığının bulunmadığı, buna karşılık ikincisinde büyük bir halk kitlesinin yüksek bir eğitim ve yetişim düzeyinden yararlandığı bilindiğine göre, İspanya ve S.S.C.B. gibi iki değişik ülkedeki düşünce özgürlüğü kavramı kıyaslanabilir mi?

G. G. — Bu dediğinizi düzmece bir masal sayıyorum. Üçüncü dünya ülkeleri dışında hiç bir yerde işçi, Doğu Avrupa ülkelerindeki kadar sömürülmemekte, haklarından yoksun bırakılmamaktadır. "Halkın malı" dedikleri şey, gerçekte, Devlet'in malıdır. Oralarda, emekçilerin Batılı toplumlarda, özellikle toplumcu partilerin alıntileriyle kopardıkları haklara benzer şeyler yoktur. Bir yandan partiyle işçi sendikası, öbür yandan da hükümet arasında kurulmuş bulunan yapay birlik, bir toplumsal çatışmayı karşılıklı konuşma yoluyla çözme olanağını ortadan kaldırmaktadır. Nitekim, 1970'te Polonya'da, sendikacı işçiler işi bırakmak isterken, sivil birlikler üzerine ateş açtı. Döküm: üç yüzü aşkın ölü. Bu tepki, yönetici partinin emekçilerle en küçük bir ilişkisi bulunmadığını kanıtlar. İyi ama bunlar toplumcu ülke, oralarda emekçilerin çok daha fazla hakkı var, demek düpedüz masaldır.

N. O. — Doğu Avrupa ülkelerini eleştirirken, Batı dünyasının en gerici çevreleriyle yandaş olma durumuna düşmek canınızı sıkıyor mu?

G. G. — Sıkıyor elbet, uyduruk dostların insanı lekeleyecek alkışını toplama korkusu var içimizde. Almanya'da, basın tekeldesi Springer sürekli olarak söylediğim ya da yazdığım herhangi bir cümlemin bir parçasını almakta, bağlamı (contexte'i) dışında dilediği gibi kullanılmaktadır. Sizin ülkede, aynı şey, F.O.P.'sinin sözcüsü "l'Humanité"de başıma geliyor. Bir yanda Nazilerin, öbür yandaysa Stalin'cilikle Lenin'ciliğin işlediği suçların önemi konusunda uzun bir çözümleme yaptım. Benim için, toplumculuğun işlediği suçların daha ağır olduğunu, çünkü toplumculuğun milyonlarca insana umut verdiğini, tek partili yönetimince (faşizmince) daha başından ne getireceğinin bilindiğini söyledim. "l'Humanité" bütün bunları göz göre göre, açıkça es geçti ve: "Grass Nazi suçları daha önemsizdir dedi" diye özetledi sözlerimi. Tam Springer yöntemi bu. Eh, biz de buna katlanacağız işte. Kötüler tarafından alkışlanma korkusuna teslim olursak, sus-

doğruluk ve felsefe I

louis althusser'den çeviren: kenan somer

Aşağıdaki parça, L. Althusser'in, 1974 sonlarında **Théorie** dizisinde (**Maspéro**) yayımlanmış bulunan "**Bilim Adamları İçin Felsefe Dersleri**"'nden ("Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi") alınmıştır.

Bu dersler, 1967 tarihini taşır. Yazar, bu dersleri, yaygın bir isteği karşılamak, ve o sıralarda, ilk denemelerinde farkına varmış bulunduğu teorici (**théoriciste**) eğilimleri, kendileri aracıyla düzeltmeye başladığı **kanıtlar** üzerine bir fikir vermek için yayımlama kararını vermiştir.

Aşağıda yayımlanan parça, II. dersin baş tarafıdır. Bu parçayı okumadan önce, yazarın, felsefeyi tanımlamak için, ileriye bir dizi tez sürdürdüğünü bilmek gerek. I. derste şöyle okunabilir: "Felsefel öneriler, Tezler'dir. Bu önerinin kendisi de felsefel bir Tez'dir. Öyleyse, **Tez 1**: "Felsefel öneriler, Tezler'dir" (s. 13). Ve daha ilerde: "Felsefel Tezler, tanıtlama ya da gerçek anlamda bilimsel kanıta yatkın değildirler. O zaman bundan bir **Tez 2** çıkartıyorum: Felsefel Tezlerin "gerçek" ("**vraie**", "hakiki") (tanıtlanmış ya da kanıtlanmış) oldukları söylenemez. Onların sadece "doğru" ("**juste**") oldukları söylenebilir. **Tez 2**: "Her felsefel Tez için doğru (ya da değil) olduğu söylenebilir" ... "gerçek (**vrai**) sanı (**attribut**) her şeyden önce teori ile bir ilişki içerir. Doğru (**juste**) sanı ise, her şeyden önce pratik ile bir ilişki ..." (s. 14).

Aşağıdaki parçada açıklanan düşüncelerin izlenmesi için, bu noktaların göz önünde tutulması gerekir.

Bu ikinci derste, ana sorunumuzu kızığa koyacağız: Felsefe ne-

dir? Ve bu soru, bizi uzun bir yola sokacak.

Ama hemen bir itirazla karşılaşıyoruz: Ben bu soruya daha önce cevap vermedim mi? Evet, ve hayır.

Evet: Çünkü ben felsefe üzerine ortaya Tezler koydum, ve hat-
ta, disiplinlerarasılık (*interdisciplinarité*) gibi belli bir örnek üye-
rinde, felsefenin nasıl "çalıştığını" bile gösterdim.

Hayır: Çünkü, bu soruyu cevaplandırmak için, ortaya felsefe
üzerine Tezler koymak, ve onun nasıl "çalıştığını" göstermek yet-
mez. Sorun bu kadar basit değil.

Örneğin, sondan ("çalışma") başlama konusunda, ve bu karşı-
laştırma biçiminin bir kanıt değeri taşıdığı varsayılırsa, şöyle bir
itirazda bulunulabilir: Bir makinanın, örneğin bir patlamalı moto-
run mekanizmasını, ve hele bu mekanizmanın işleyişini düzenleyen
fiziksel ve kimyasal yasaları kavramak için, bu motorun "çalışması-
nı" **görmek** elbette yetmez.

Örneğin, başlangıca ("felsefe üzerine Tezler") dönmek gerekir-
se: Açtığım kartlardaki garip "çıkamaz"ı iyiden iyiye sezdimiz. Daha
ilk sözcüklerden itibaren, "Felsefel öneriler, Tezler'dir" dediğim,
ve arkasından, hemen **Tez 1** haline getirmek üzere, "bu önerinin
kendisi de felsefel bir Tezdir" diye eklediğim zaman, felsefel öne-
rileri, kendisi aracıyla **Tezler** olarak tanımladığım öneriyi de **felsefel**
Tez ilân ettiğime göre, girişiminin döngüsü (*cercle*) dikkatinize
çarptı.

Bu, gözden kaçmış bir çelişme, bir dalgınlık, ya da bir sıyrılma
olabilirdi. Bununla birlikte, ben bu zorunlu döngüye bile bile gir-
dim. Neden? Eğer felsefeyi anlamak için felsefeden **çıkma** zorunlu
ise, bir tanımlama, yani felsefeden **tamamen** kurtulabilecek bir fel-
sefe bilgisi verebilme kuruntusundan sakınmak gerektiğini, hatta
kabaca da olsa, sezdirmek için: Felsefenin, bir "felsefe-ötesi" olacak
bir teorisine erişilemez, felsefe **döngüsü**'nden tamamen kurtuluna-
maz. Felsefe üzerine her nesnel bilgi, gerçekte aynı zamanda felse-
fede **bir konum**, yani felsefe **içinde** ve felsefe üzerine bir Tez'dir.
Zaten bu nedenle, **benim genel olarak felsefe üzerine**, varolan **öbür**
konumlara göre, kendimi onlardan ayırarak, onlarla arama bir me-
safe koyarak, **ancak felsefede belli bir konum aldıktan sonra konu-
şabildiğimi** açıkça gördünüz. Felsefe üzerine, aynı zamanda felsefel
olmayan, yani felsefe **içindeki** konumlara dayanmayan bir konuşma,
olanaksızdır.

İşte bu kaçınılmaz koşulu belirtmek içindir ki, onu, **felsefel öne-
rileri Tezler olarak tanımlayan bir Tez'in** döngüsü içine yazdım. Öy-
leyse bu döngü bir tutarsızlık değil, ama bir sonuçtu: **ne yapıyor-**

sam onu söylüyordum. Bu döngünün neden ötürü zorunlu ve verimli olduğunu, yani, mantıksal “döngüler” gibi, neden ötürü kısır olmadığını, yani bir “döngü” olmadığını açıklamaya gelince, bunu bir kaç sözle anlatmak besbelli olanaksızdır. Ama bu, şaşırtmacalar saklayan bir sorundur.

Gene ilk Tezler üzerinde duralım. Düşündürücü, hatta tedirgin edici — böyle olduğunu bana sorulmuş bulunan sorulardan anlıyorum — bir ilgi uyandıran bir söz ettim. Gerçekten, tanıtılan ya da kanıtlanan öneriler oldukları için, gerçek denilen bilimsel önerilerden farklı olarak, felsefel önerilerin, **doğru** (ya da değil) denilen öneriler olduklarını söyledim. Ve, “gerçek” in bilgi ile, oysa “doğru” nun pratik ile ilgili olduğunu da ekledim. Kısacası, şöylece söylenmiş, alışılmış ama ayırıksın iki sözcük.

Felsefe, tüm tarihi içinde, her zaman Gerçek ve yanlış, Gerçek ve yanlış üzerine konuştuğu, ve filozoflar her zaman “Gerçek Peşinde” koşup Gerçek adına dövüştükleri, ama felsefel önerilerin **hiç bir zaman doğru olarak nitelendirilmemiş bulundukları** ölçüde, ayırıksın. Ve şimdi ben felsefel önerilerin doğru ya da değil denilen öneriler olduklarını söylüyorum, — ama, felsefel konserde bu sıfatı kimse kullanmadığına göre, bu öneriler **kim tarafından** öyledirler? Birinci “çıkamaz”: Bu öneriler, doğru denilen öneriler değildirler, ama gene de bal gibi bu **doğru** sıfatına bağlıdırlar. Eğer felsefede neyin olup bittiğini anlamak istiyorsak, felsefel önerilerin, bu öneriler tarafından **ilân edilen** Gerçeğin varlığı ve Gerçeğe uygunluk iddialarına karşın, işin içine karışıkları dünya ile bambaşka bir ilişki, bir “**doğruluk**” ilişkisi kurduklarını göz önünde tutmalıyız. Bu öneriler doğru denilen öneriler değildirler; ama biz onlar için, filozoflar tarafından neden “gerçek” **denildiklerini** anlamak dahil, doğru diyeceğiz. **Doğru**, bizim felsefeye giriş parolamızdır.

İyice anlaşılmıştır ki, doğru (**juste**), adalet’in (**justice**) sıfatı değil. Saint Thomas, haklı (**juste**) ve haksız (**injuste**) savaşlar arasında bir ayırım yaptığı zaman, **adalet** adına konuşur. Ama Lenin, haklı ve haksız savaşlar arasında bir ayırım yaptığı zaman, **doğruluk** (**justesse**) adına konuşur: doğru bir çizgi, savaşların niteliğinin sınıf anlamlarına göre doğru bir ayırılması adına. Şüphesiz, siyasal bakımdan doğru bir savaş, yüreklerinde adalet tutkusu da bulunan savaşçılar tarafından yürütülür: ama Lenin için savaşı haklı kılan şey, sadece adalet (bu savaşçıların, kendi varlık koşulları ve savaşımaları ile ilişkilerini, altında ve içinde “yaşadıkları” ideolojik kavram) değildir. Bir savaş, belli bir güçler ilişkisi konjonktürü içinde, doğru bir konum ve doğru bir çizgiye uygun olduğu zaman hak-

lıdır: sınıflar savaşımının yönüne uygun pratik müdahale olarak, sınıf savaşımı yönüne **ayarılanmış (ajustée)** olduğu için haklı.

Ama, felsefel Gerçek bir kez itelendikten, Adalet engeli bir kez ortadan kaldırıldıktan sonra, geriye hep şu küçük sözcük: **“doğru”**, ve onun yanıtcısı: **“doğruluk”** kalır. Bir de şu soru: **“doğru”**’yu **“gerçek”**’ten ne ayırır?

Bu sorunun hemen arkasından, ortaya şu korku çıkar: Burada sunulan felsefede, **“doğru”** nedir kararlaştıracak bir Üst Yetke (**Autorité Supérieure**) yok mu? Sözüünü ettiğimiz felsefe, **kestirip atarak**, Sezarın hakkını Sezara veren Yargıç ya da Yargı Günü değil mi? Ama eğretileme (**métaphore**) sarhoşluğuna tutulmaktan sakınlım: çünkü Yargıç bizi Adalet’e, önceden varolan bir hukuku söyleyen ve uygulayan bir devlet kurumuna götürür. Devlet Adaleti, kendi hukuk kurallarında, önceden varolan bir buyruk biçimi altında, Kurulu-Düzen’in kurallarını, onun yeniden-üretim kurallarını yazar. Oysa, bizim sözüünü ettiğimiz doğruluk, önceden varolan bir şey değil: o, **ayarlama’dan (ajustement)** önce yoktur, bu ayarlamanın sonucudur.

Ayarlama: işte şimdilik esas sözcük bu. Felsefe, aslında bir Tez olan bir **konum’u** (Tez = konum), pratik olarak saptamak ve teorik olarak anlatmak için, pratiğinde **“bir ayırım çizgisi çizdiği”** zaman, sözde kendilerine boyun eğdiği ve gidişini sözde kendilerine uydurduğu önceden hazırlanmış Gerçeklere, Kurallara, Yargıya, boş yere başvurur gibi görünür: hatta bunu yaptığı zaman bile (ve tarihi içinde bunu yapıp yapmadığını tanrı bilir! o hatta bundan başka her şeyi yapar), gerçekte o, var olan konjonktürde söz konusu edilen siyasal, ideolojik ve teorik ögeler bütününe hesaba katarak, **“Bütün”** adını verdiği şeyi hesaba katarak, kendi Tez’ini ayarlar.

Ama işlerin nasıl gittiğine bakın. Bu konjonktür, siyasal, ideolojik ve teorik konjonktürdür. Hem bilinir, hem de gösterilebilir: Her büyük felsefe (Eflâtun, Descartes, Kant, Hegel, vb.), **hem** siyasal (sınıflar savaşımının büyük olayları), **hem** ideolojik (pratik ideolojiler arasındaki, ve onların içlerindeki büyük çatışmalar), ve **hem** de teorik konjonktürü, her zaman hesaba katmıştır. Ama, **teorik** ne anlama gelir?

Işın özü ile yetinmek gerekirse, teori alanı, bilimler ve felsefe topluluğunu kapsar. Öyleyse felsefe, içine karıştığı konjonktürün bir parçasını oluşturur: bu konjonktürün içinde, **“Bütün”**’ün içindedir. Sonuç şu ki, **bu bütünün bir parçası olduğuna göre**, konjonktür ile dışsal, salt spekülâtif bir ilişki, salt bir bilgi ilişkisi kuramaz. Bir Tez’in bir **“konu”** su değil, ama **kazanacak bir şeyi (un enjeu)** oldu-

ğunu, bir Tez ile onun kazanacak şeyi arasındaki ilişkinin, basit bir "gerçek" ilişkisi (= bir bilgi ile konusu arasındaki ilişki), yani salt bilgi ilişkisi değil, ama **pratik** bir ilişki, ve pratik bir **ayarlama** ilişkisi olduğunu telkin eden de, işte budur. Bu terimlerden ne anlamalı? 1) **Pratik** ilişki, bu ilişkinin (gerçi doğru olmakla birlikte) sadece pratik sonuçlar verdiği anlamına gelmez (bu konuda söyleyecek bir sözümüz var). **Pratik** ilişki bambaşka bir anlama gelir: çelişmeler ve çatışmalar tarafından egemenlik altına alınmış bir alan içindeki **güçler ilişkisi**. 2) Bu da **ayarlama** sürecine kendi çok özel anlamını verir: **savaşım içinde**, klasik bir deyişle söylemek gerekirse, bir kısmı egemen, öbür kısmı egemenlik altında bulunan, varolan fikirler arasındaki savaşım içinde bir ayarlama. 3) **Pratik sonuçlar** işe işte o zaman karışırlar: Tez (Tez = konum) tarafından kararlaştırılan ve saptanan yeni konum, öbür konumları değiştirir, savaşım içindeki tüm bu ayarlama sürecinin kazanılacak şeyleri olan gerçeklikleri etkiler, ve "doğru" (ya da değil) Tezler saptanması sonucuna varır.

Eğer bu açıksa, "pratik" sözcüğü söylenir söylenmez, kaçınılmaz bir yanlış anlamaya götüren en büyük engelden kurtulunduğu görülür. Yanlış anlama, pratik üzerine **pragmacı** bir anlayış edinmedir. Oysa, ben bizi bu dönemeçte bekleyeceklerini çok iyi biliyorum. Bize şöyle diyecekler: Ama, motorun çalışması için, makinist de parçasını "ayarlar"! Ama, hastayı kurtarmak için, operatör de "doğru", ve gerektiğinde "doğru kesme" zorundadır! Ve, siyasal eylemin doğru çizgisini saptamadan önce, Lenin de konjonktürün tüm öğelerini hesaba katıyordu! Nedir ki, tüm bunlar, karşımıza bir art-fikir ile çıkartılıyor: bu "ayarlayıcılar" dan kiminin parçasını, kiminin müdahalesini, kiminin de siyasal çizgisini, eylemlerini dıştan düzenleyen bir sonuca, bir ereğe erişmek için ayarladıkları yolundaki pragmacı bir eylem anlayışı ile. Bu anlayış içinde, eylem, müdahalesini bir erek, yani dışarda gerçekleşmek üzere "**kafasında varolan**" bir **amaç**ın yerine getirilmesi için "ayarlayan" ya da "kotaran" bir **özne**'nin eylemidir. Eğer kendimize böyle dedirtirsek, o zaman pragmacı, pratikçi, sübjektivist, voluntarist, vb. olarak davranılmaya hak kazanırız.

İmgelerden işte burada sakınmak gerek. Gerçi, bir "ayarlama" sonucu olan "doğruluk", sözü edilen pratikler ile ilişkisiz bir şey değil. —Ama her şeyden önce, bu terimler yakınlığı, "doğruluk" ve pratik arasındaki ilişkiyi, "gerçek" ve teori arasındaki bir başka ilişki ile farklılığı içinde, birinci plana koyduğu için. Geri kalanı bakımından, kendimizi imgelerin tuzağına kaptırmayacağız. Parçasını "ayarlayan" makinist, motorun kendisinden önce varolduğunu, ve

işlemek için kendi çalışmasının bitmesini beklediğini çok iyi bilir: motor onun tamamen dışındadır. Operatör de öyle: gerçi iş burada daha karmaşık, ama operatör de hastanın bir parçasını oluşturmaz. Buna karşılık, siyaset adamı Lenin, bizi çok başka bir biçimde ilgilendirir, ve eğer biz **felsefede** onun: “bir ayırım çizgisi çizmek”, “Tezler” (“Nisan Tezleri” düşünölsün), ve “doğru” gibi siyasal terimlerini benimsemiş bulunuyorsak, bu bir raslantı değil. Bu terimler, **siyasal** terimler. Ama işimize yarıyorlar, —felsefeye özgü pratiği mümkün olduğu kadar yakından düşünmemize yardım eden pratiğin **siyaset** olmasının işimize yaradığı gibi. Çünkü, makinist ve operatörden, 1) **özne** oldukları, ve 2) bu fikir, sadece onarılacak motor ya da ameliyat edilecek hastanın kendileri **dışında**, “kafaları dışında var oldukları” gerçeğini yansıttığı için, “kafalarında taşıdıkları bir fikir” gereğince davranan bu öznelerden farklı olarak, işçi yöneticisi, siyaset adamı Lenin, **içinde** davranacağı **konjonktür** üzerinde etkili olabilmek üzere, bu konjonktürün ta içindedir. Bu nedenle Lenin’in pratiği pragmacı (yani sübjektivist—volontarist) bir nitelik taşımaz. O, “kafada”, “izlediği” ve kendi dışına kabul ettirmek istediği bir “fikir” taşıyan bir “özne” değildir: bir sınıf savaşımı örgütü yöneticisi, bir halk yığınları öncüsüdür; ve “yığınlardan bir adım ve sadece bir adım ilerde” biçimindeki bir “doğru çizgi” belirleyicisi olarak, onu eğip bükmek üzere, **içinde bulunduğu ve bir parçasını oluşturduğu bir güçler ilişkisini** yansıtmaktan başka bir şey yapmaz. Açıkça söylemek gerekirse, “ayırım çizgileri hattı”, “doğru” Tezler, vb. gibi leninist adlandırmalar altında düşünmeye çalıştığımız felsefel pratik, böylece Lenin’in pratiği ile aynı yöndedir: pratik, ama pragmacı değil.

Geriye, felsefenin gene de düpedüz siyaset olmadığı kalıyor.

(Sürecek)

kafka: bir çiftliğin savunulmasından sahneler

•

çeviren: kâmuran şipal

Bir adam boyunu pek bulmayan aralıksız bayağı bir tahta çitti. Arkasında üç kişi dikiliyor, yüzleri çit üzerinden ileri taşıyordu. En uzunları ortadakiydi; onunla kıyaslanırsa boylarının kısalığı bir baş farkını çok aşan öbür ikisi ortadakine sokulmuş, hepsi birlik, bütünlük içinde bir grup oluşturmıştı. Üçü de çiti, daha doğrusu çitin kuşattığı çiftliği savunuyordu. Başkaları da vardı, ama doğrudan doğruya savunmaya katılmıyordu bunlar. Avlunun ortasına bir masa atılmış, başında biri oturuyordu; havanın sıcaklığından üniformasının ceketini çıkarıp, sandalyanın arkasına geçirmişti. Birkaç kâğıt parçası vardı önünde; hayli mürekkep harcanmasını gerektiren uzun ve semiz harflerle üzerlerine birtakım yazılar çiziktiriyor, kâğıtların biraz yukarısına raptiyelerle tutturulmuş krokiyi arada bir gözden geçiriyordu.

Kroki çiftliğin planını anlatıyor, masa başındaki kumandan olan adam da planı göz önünde tutarak savunmaya ilişkin buyrukları kaleme alıyordu. Bazan sandalyasından yarı doğrulup, üç savunucuya ve çit önünde uzanan boş araziye bakıyor, gördüklerinden savunma buyruklarını kaleme alırken yararlanıyor ve durumun gerginliğinden hızlı bir tempoyla çalışıyordu. Yakındaki kumlar içinde oynayan yalnayak küçük bir çocuk, kendisi çağırır çağırmaz koşuyor, hazırlanan pusulaları alarak gerekli yerlere dağıtıyor, ancak pusulaları oğlana vermeden kumandan her defasında üniformasının ceketinin yeniyle onun ıslak kumdan pisenmiş ellerini silmek zorunda kalıyordu. Büyük bir gerdelden çevreye sıçrayan sular ıslatıyordu kumları. Erlerden biri gerdel içinde çamaşır yıkıyordu; ayrıca, çitin bir latası ve avluda tek başına duran cılız ıhlamur ağacı arasına bir ip germiş, üzerine kuruması için çamaşırlar asmıştı.

Bir ara kumandan ter içindeki vücuduna yapışmış gömleğini sıyırıp çıkardı üzerinden, kısa bir seslenişle gerdel başındaki adama doğru fırlattı; adam da ipten kurumuş bir gömlek alarak kumandana götürdü. Gerdelin az ilerisinde bir ağacın gölgesinde, çevresindeki olup bitenlere aldırıışsız, yitik bakışlarını gökyüzüne ve uçan kuşlara çevirmiş bir adam sallanarak bir sandalyada oturuyor, trompette askerî marşlar talim ediyordu. Hani bu da birçok şeyler gibi gerekliydi; ama kimi vakit kumandanın sabrı taşarak, yeter artık çalma! der gibi eliyle adama işaret ediyor, hattâ bazan dönüp paylıyordu onu. Her seferinde kısa bir sessizlik oluyor, ama derken adam alçak perdeden, ilkin şöyle bir yoklamak isteyerek, yeniden trompetini ötürmeye koyuluyor ve zamanla kendini tutamayarak elindeki çalgının sesini yine eski gürlüğüne kavuşturuyordu.

Çatı katındaki pencerenin perdesi indirilmişti, bunun da şaşılacak bir yanı yoktu; çünkü evin bu cephesindeki tüm pencereler düşmanın içeriye görmesini önlemek ve saldırısından korunmak üzere şu ya da bu yoldan kapatılmıştı. Ama çatı penceresinin arkasına çiftlik kiracısının kızı sinmiş, trompet çalanı seyrediyordu; trompetten döken melodilerle öylesine kendinden geçiyordu ki, bazan gözlerini kapayıp elini kalbinin üzerine koymadan yapamıyordu. Aslında kızın, evin arka cephesindeki büyük odada keten sargı bezleri hazırlayan hizmetçilerin başında bulunması gerekmekteydi; ama trompet sesinin ancak pek zayıf işitilip asla insanı kandıramayıp, onda sadece özlem duyguları uyandırabildiği arka odada fazla dayanamayarak, âdeta terk edilmiş bunaltıcı evin merdivenlerini tırmanıp gizlice çatı katına çıkmıştı. Zaman zaman başını pencereden biraz dışarı uzatıyor, babası hâlâ işinin başında mı, yoksa uşaklara bakmaya mı gitti, anlamak istiyordu. Çünkü, babası gitmişse, kendisi de tavan arasında kalamazdı artık. Ama, her defasında babasını piposunu tüttürerek kapı önündeki taş basamak üzerinde otururken ve çatı katı için kaplama tahtaları keserken görüyordu; çevresini koca bir yığın halinde bütün ya da yarı kesilip hazırlanmış kaplama tahtaları ve ham malzeme kuşatmıştı. Ev ve çatı ne yazık ki savaştan zarar görecekti, dolayısıyla tedbirli bulunmak gerekiyordu.

Kapının yanbaşında üzerine tahta çakılarak örtülüp yalnız ortada bir delik bırakılmış bir pencere vardı, içinden dumanlar çıkıyor ve sesler geliyordu; mutfaktı burası ve çiftlik kiracısının hanımı ahçı askerlerle öğle yemeğini yeni hazırlamıştı. Büyük ocak bunun için elvermemiş, ayrıca iki kazan kurulmuştu; ama şimdi görülüyordu ki, bunlar da yetecek gibi değildi. Erat önüne bol yemek çıkarılmasına kumandan pek önem veriyordu. Bu yüzden, üçüncü bir kazanın da-

ha yardıma çağırılması kararlaştırılmıştı; ama kazan biraz özürlüydü ve adamın biri evin bahçe tarafında delik yerlerini lehimlemeye uğraşıyordu. Başlangıçta bu işi evin önünde yapmaya kalkmış, ama kumandan çekiç sesine katlanamadığı için, kazan yuvarlana yuvarlana oradan uzaklaştırılmıştı. Ahçılar pek sabırsızlanıyor, onarım işinin bitip bitmediğine bakması için sık sık birini yolluyordu. Ama kazanın onarımı henüz bitmiş değildi ve bugünkü öğle yemeği için kullanılması artık söz konusu olamazdı, dolayısıyla erata dağıtılacak yemekte bir azaltmaya gitmek gerekiyordu.

İlkin kumandanın yemeği verildi. Kumandan kendisine ayrı yemek pişirilmesini birkaç defa ve pek sıkı yasaklamış, öyleyken evin hanımı onun önüne normal erat yemeğinden çıkarmayı bir türlü benimseyememişti; hem, kumandanın hizmetini bir başkasına bırakmak da istemiyordu. Güzel bir beyaz önlük kuşanıp, içinde koyu bir tavuk çorbası bulunan kâseyi gümüş bir tepsi üzerine yerleştirdi, tepsiyi alıp kumandana götürmek üzere avluya çıktı. Çünkü kumandanın yemek için işine ara verip eve gelmesi beklenemezdi. Bizzat evin hanımının yaklaştığını görünce, pek nazik, hemen ayağa kalktı kumandan; ama yemek yiyecek vakti olmadığını, bunun için ne zamanı, ne de huzurunun bulunduğunu kadına söylemeden duramadı. Evin hanımı başını eğdi, yukarı kaldırdığı gözlerinde yaşlar, ricada bulundu ve elinde tuttuğu kâseden hâlâ ayakta dikilen kumandanın bir kaşık çorba almasını sağladı. Böylelikle en aşırı bir nezaketin bile gereği yerine getirildi. Kumandan, önünde eğilerek evin hanımını selâmladıktan sonra yeniden işinin başına oturdu; kadının kısa bir süre daha yanbaşında dikilip, sonra göğüs geçirerek mutfaka döndüğünü galiba farketmedi.

Eratın iştahı hiç de kumandanınkine benzemiyordu. Çaldığı bir düdükle karavana işaretini veren bir ahçının sakaldan geçilmeyen yüzü daha mutfak penceresindeki delik arkasında seçilir seçilmez, dört bir yanda bir kaynaşma başgösterdi, hattâ kumandanın hoşlanmayacağı ölçüde bir kaynaşmaydı bu. İki er, doğrusu büyük bir fıçıdan başka bir şey olmayan el arabasını ahşap sundurmadan çıkardılar. Yerlerinden ayrılmasına izin verilmeyen, dolayısıyla yemeğin ayaklarına götürülmesi gereken askerler için, mutfak penceresindeki delikten şarıl şarıl çorba akıtıldı fıçıya. İlkin araba çit başındaki savunuculara yollandı; kumandan parmağıyla orayı göstermese bile galiba yine yapılacaktı bu, çünkü söz konusu üç kişi o anda düşman tehlikesine en yakın kimselerdi ve sıradan bir adam bile, belki subaylardan çok bunun ne anlama geldiğini bilirdi.

Ama kumandan için hepsinden önemlisi dağıtım işini çabuklaş-

tırmak ve yemek yüzünden savunma işlerindeki o tatsız aksama süresini elden geldiği kadar kısaltmaktı; çünkü normal olarak üç örnek askerin bile, çit önündeki araziden çok evin avlusuyla ve küçük el arabasıyla ilgilenmeye başladığını görüyordu. Bu üç askere hemen yemekleri verilmiş, sonra araba çit boyu sürülüp götürülmüştü; çünkü yaklaşık her yirmi adımda bir, çit gerisine üç asker gibi gerektiği anda kalkıp düşman karşısına çıkmaya hazır bir er çökmüştü. İhtiyat erleriye, her birinin elinde çorba kâsesi, uzun bir dizi halinde evden çıkarak mutfak penceresinin önüne geliyordu. Trompetçi de yaklaşmış, sandalyasının altından çorba kâsesini alıp yerine trompetini bırakmış, bunu yapmakla da çiftlik kiracısının kızını üzüntüye boğmuş, onun gittiğini gören kız da kalkıp hizmetçilerin yanına yollanmıştı.

Birden ıhlamur ağacının tepesinde bir hışırtıdır başladı; hani düşmanı dürbünle gözetleme görevi almış bir er tünemişti buraya; gördüğü önemli ve yapılması ille zorunlu işe rağmen çorba arabasının başındaki er tarafından hiç değilse şimdilik unutulmuştu. Birkaç kişinin, işsiz güçsüz birkaç ihtiyat erinin yemeklerini daha bir ağız tadıyla yemek üzere ağaç gövdesinin çevresine gelip oturması, çorbadan kalkan buğuların ve nefis kokunun yukarıya dek çıkması ağaç üstündeki erj daha da kızdırmıştı. Bağırmaı göze alamamış, ama elleriyle sağı solu dövmüş, dikkati üzerine çekmek için dürbünü birçok defa dallar ve yapraklar arasından aşağı doğru itelemişti. Ama boşuna? Hani kendisi de arabadan çorba alacaklar arasındaydı, ama şimdi araba turunu tamamlayıp, ikinci kez ona gelinceye kadar beklemesi gerekiyordu. Bu da elbet uzun sürecekti, çünkü avlu büyük-tü, aşağı yukarı üçer kişilik kırk postaya yemek dağıtılacaktı ve araba deli dolu erler tarafından çekilerek nihayet ıhlamurun yanına geldiği zaman içinde pek az çorba kalmış, özellikle et parçaları enikonu azalmıştı. Gerçi gözetleyici, bir çatal değnek ucuna oturtulmuş kâseyle kendisine uzatılan çorba artığını seve seve kabullendi, ama hemen ağacın gövdesinden biraz aşağı kayarak — bu da onun teşekkürüydü — ayağını, çorbayı kendisine uzatan erin yüzüne hırsla indirdi. Tabii öfkeyle kendisinden geçen er yanındaki arkadaşına rica edip, onun omuzuna çıktı ve bir solukta tırmandı ağaca. Yukarıda aşağıdan görülmeyen bir boğuşma başladı; boğuşma yalnız dalların sallanması, boğuk boğuk iniltiler, yaprakların sağa sola uçuşmasıyla kendini açığa vuruyordu. Sonunda dürbün yere düştü ve ortalık birden sessizleşti. Neyse ki başka şeylerle pek meşguldü kumandan — dışarıdaki arazide birtakım şeyler olup bitiyora benziyordu —, bir şey farketmemişti. Derken yine sessiz sedasız ağaçtan indi er, eni-

konu bir dostlukla dürbün yukarıya, gözetleyici ere uzatıldı ve herşey yine yoluna girdi. Hani çorba bile üzerinde durulacak kadar bir ziyana uğramamıştı; çünkü gözetleyici daha boğuşma başlamadan kâseyi tutup en yüksekteki dallara titizlikle ve rüzgârdan zarar görmeyecek gibi yerleştirmişti.

şiristana 1974 gezisinden

osman serhat erkekli

3 temmuz 1974

tütün koyunca
sol cebime
arasız çarpması yüreğimin
sirasız çarpması
ya sağda çarpması yüreğimin
ara sıra
çarpmaması

17 eylül 1974

can yeleğiyle koşarım dağlarında beyninin
denizinde yürürüm
bir pervaneyi çeviririm gözlerinden
gözlerime arabalar yollarım
ve Yunanlı bir martıyı operim
İstanbul'dan İzmir'e
göçmen bir kelebeği
bir dikenin gülüyle kucaklarım
tekmelerim bir balonu
İstanbul'lu telefon numaranı
çeviririm İzmir'den
37 77 07
değil sen

değil İstanbul
İzmir'de İzmir bile yok

İstanbul'a şiir bitmeden inince
gemiden geneleve yüzerim
evden önce
sidiğinin kokusunu sevdiğim
orospumdan sonra
güzel bir çocuğu
izlemekten başka
güzellik kalmadı

22 nisan 1974
(Burhan ağbi destanı)

bir düğün salonunun karşısındaki sokakta oturuyoruz ikimiz de
Burhan ağbi Acıbadem'de ben Suadiye'de
bir karısı bir çocuğu bir de kaynanası var Burhan ağbinin
Burhan ağbi öykü yazıyor ben şiir
Kanaat Bakkaliyesinin yanında kutu gibi bir evi var Burhan
ağbinin

Burhan ağbi acılı şeyler seviyor ben acıbadem
içince sokaklara oturuyoruz ikimiz de

23 şubat 1975

savaşı unutan çocuklar doğar
Türk çocukları Rum çocukları Acun çocukları
yüreği duran bir güvercin kanadı çarpar durur damda
daktilonun tuşlarından koşarak çıkar şiir
vurur yapraklarına yüzüncü yüzyılın
ne ben kalırım ne bu şiir
ne de Soyut dergisi

delikanlı

şir erkök

Vakit gece yarısını geçmişti. Ben Sevdim De Ne Oldu'nun sürücüsü Kasım, dikiz aynasını ayarlayıp dolmuşun orta sırasında oturan iki bayana baktı, burun kıvırdı. Kasım'ın yanında, bayanlardan birinin kocası olduğu anlaşılan bir bay oturuyordu.

"06 Ankara. 07 Antalya. Peki ya 08 neresi?"

"Ne bileyim ben."

"Düşün azıcık, o kadar coğrafya okudun."

Kasım aynadan bayanların daha gencine, o kadar coğrafya okumuşuna baktı. Bu da adamın baldızı olmalıydı. Baldız değil, çuvaldız..

"08 Artvin mi?"

"Artvin il mi?"

"Vilayet" diye söze girdi Kasım. Bayanlar birbirlerine bakıp gülüştüler.

Kasım aynadan gördü güldüklerini. Size kim gülsün yorgan iğneleri.. Bomboş bir dolmuş durağının önünden geçtiler, Kasım alışkanlıktan, belki de gösteriştense vat vat diye öttürdü kornayı.

"Peki.. 08 Artvin, ya 09?"

"Uykum var."

"09 Aydın." dedi Kasım.

"A.. Doğru ya Aydın.." dedi o kadar coğrafya okumuş olanı. Kasım gerindi.

"Yenge bizim meslekte bileceksin bunları. Biz öyle polise para sayıp da almadık ehliyeti. Bunlar gibi.."

Yanlarından geçen bir özel arabayı gösterdi Kasım, sollayıp arabanın önüne geçti.

"Nah.. Bu önde giden 26. 26 neresi, he?"

Kasım'a eğlence çıkmıştı.

"Eskişehir" dedi coğrafyacı.

"Ya 27?"

"27.." düşünüyor coğrafyacı, coğrafyacının ablası mı yengesi mi, neyse, o da düşünüyor.

"27 Gaziantep" diyor Kasım.

"Gaziantep olamaz."

"Niye olamazmış?"

"E'den G'ye gelene dek, daha vardır bir iki il."

Varmış bir iki il. İline de kemiğine de.. Sizinle konuşan namussuz!!

Gazlıyor Kasım. Kasım'ın yanında oturan 'horoz' dönüyor arkaya:

"27 Gaziantep'tir herhalde. Şoför Bey'den iyi mi bileceksiniz?"

Kasım yüz vermiyor, ne karılara, ne de bu posası çıkmış herife. Gözü arada bir aynaya gidiyor. Karılar sus pus olmuş.. Helâl olsun ihtiyara.. Kasım dönüp bakıyor yanındakine alıcı gözüyle. Efendiden bir adam. Karılar cadaloz.

"28 Giresun." diye sürdürüyor konuşmasını.

"25 neresi, peki?" diyor coğrafyacı.

Kasım dur alıyor.

"25.. Kırmızı ışığın da içine.. 25.. Ergani."

"A, Ergani olamaz," diyor bayanların yaşlısı, "Ergani ilçedir, il merkezi değil."

"Ergani." diye üsteliyor Kasım.

"Ergani değil, olsa olsa Erzurum'dur" diyor coğrafyacı.

Susuyor Kasım. Sahi be Erzurum! Tuh Allah cezanı versin Kasım!!

"Ergani," diyor, "Erzurum'dan sonra geliyordu sahi."

"Sonra gelemes g harfi z'den öncedir."

"Ben ne dedim?"

"Siz Ergani Erzurum'dan sonra geliyor, dediniz. Kaldı ki Ergani il değil, ilçe merkezimizdir."

Siz miz.. Hay mız mız karı hay!!

"Şimdi 01 Adana, değil mi?" diye baştan aldı Kasım, bir kırmızı ışığı daha çiğneyip geçtiler, "02 Adıyaman, tamam mı?"

"Tamam."

Kasım'ın yanındaki arkaya döndü, başıyla Kasım'ı göstererek eliyle 'deli' diye bir işaret çıktı. Kasım gördü, bozuldu. Sustu. Son hızla yaylandılar.

Deliymiş.. Bu karılar seni deli ettilerse, bak onu bilmem. Ama beni deli edemeyecekler. Seni benzetmişler. Beni benzetemeyecekler.. Eş-şeğolu eşsek..

"Sen necisin, efendi?"

"Efendim?"

"Necisin, dedim."

"Doktorum, oğlum."

"Yok canım.. Mideden anlar mısın sen?"

"Ben sinir doktoruyum, oğlum, kafa yani.."

Herif atıyor namussuzum. Önce beni deli buldu, şimdi de, yok doktormuş, yok kafa doktoruymuş.. Hay kafana sıçayım senin..

Kasım adamın ak saçlarına pis pis baktı.

"Kendine bakarsın artık, ha? Hiç kendini tedavi ettin mi, kendini?"

"Ettim ya, kendimi de konu komşuyu da, mahalleliyi de.. Çok hasta gördüm, çok adam iyileştirdim, oğlum. Otuz yıldır çalışıyorum."

"Eskimişin be beyağbi.. Ben bu işe başlayalı, kendi arabamda iki yıl, kirada da tam altı yıl çalıştım, ne ediyor, sekiz yıl oldu, beyağbi. Sekiz yıldır işte böyle.. İki yıl da er olduk mu sana.."

"Daha gençsiniz.." dedi adam, "Delikanlı."

"Bende delilik var mı ağbi?"

"Yok canım, öyle demek istemedim. Bu yaşlardan hepimiz geçtik."

"27 yaşındayım ben ağbi. 17'imden beri çalışıyorum, hatta 16. Babam sizlere ömür oldu."

"Vah vah.." diye söze karıştı yaşlısı, beyağbinin karısı.

"Anama da ben baktım yenge hanım." bir kırmızı ışığı daha geçtiler, "Geçen yıl da evlendik işte.."

"İyi.. İyi.."

Nesi iyi be.. Nesi iyi.. Kasım susuyor. Hızlanmış gidiyor. Yan sokaktan ansızın çıkan bir araba Kasım'ın yolunu kesip ana yola çıktı.

"Höööst.. Dürzünün yaptığına da bak.. Hayvanoğlu hayvan. Katil edersiniz adamı be!"

Arabaya yetişmek için hızlandı.

"Aman uyma sen ona oğlum."

Kasım burnundan soluyor:

"Ya çarpsaydım dürzüye. Daha arabanın borcu ödenmedi. Eşseoğlu eşsek.."

"Aman yavaş evlâdım, uyma sen ona.."

Ulan, ona uyma, buna uyma.. Peki, kim bana uyacak..

Kasım keskin bir fren yapıp bir dolmuş durağında durdu, sıraya girdi. İndi arabadan.

"Hoş geldin şarkılı."

"Hoş bulduk."

Kasım'a şarkılı derdi bu değnekçi, götten bacak herif, Ben Sevdim De Ne Oldu, idi ya dolmuşunun adı. Kasım şöyle bir dolandı arabayı, kapılarını yokladı. İçerde iki tavuk bir horoz oturuyordu çok bilmis takımı. Kasım yere sümkürdü, bir de tükrük attı.

"Ne haber?"

"Ne olsun be!"

Kasım yüz vermedi değnekçiye, yürüdü. Gitti, arabadan cigara pake-tini aldı, yaktı bir tane.

Bir başka şarkılı, Ayrılacak Da Beraberiz yanaştı Ben Sevdim De Ne Oldu'nun arkasına. Kasım'ın yüzü ısıdı.

"Gelsene buraya, lan. Nasılsın bakalım?"

"İyilik ağbi, sende ne var ne yok?"

"Geeç.."

"Ne oldu be ağbi? Sen bu saatte sefer yapmazdın."

"Ne olacak be.. Evde durabiliyom mu?"

"Gene mi be ağbi!"

"Gene ya.. Al, yak bir sigara."

"Sağol, yakmayayım."

"Yak be yak be, ana kuzusu."

"Sağol. Ne oldu be ağbi?"

"Ulan ne olacak, karı şimdi de anamı istemiyor."

"E.."

"Ulan karı mı aldık zebellah mı anlamadım ki.. Bütün gün kavga be.. Anamı istemiyormuş.. E.. Ben ne bok yiyeyim, kapıya mı otur-tayım kadını."

"Anan ne diyor bu işe? Biliyor mu?"

"İstenmediğini mi? Biliyor tabii.. Birader o da tutmuyor dilini. Ay-rıl, diyor, kolaydı ayrılmak."

"Hüseyin'den ne haber?"

"Açma o işi.. O da ayrı hikâye.. Arabanın taksidi diye ikidebir adam gönderiyor."

"N'aparsın.."

"Bir şey yapacağım yok."

"Dertlenme be ağbi.."

"Lâf mı bu lan? Dertlenmeymiş.. Dertlenmiyeyim de ne bok yiye-yim? Utanmaz herif! Bir de kalkmış, dertlenme, diyor."

Beriki sarılmak istedi Kasım'a

"Kızma be ağbi!"

"Çek git başımdan lan, sen de! Ana kuzusu.. Al Zeliha'nı da bul be-lânı.."

"Ağbi.. Deme öyle.."

"Öff.. Çekil be!"

"Peki peki gidiyorum."

Kasım yürüdü, bir iki ağacı tekmeledi.

"Soför Bey gitmiyor muyuz hâlâ?"

Kasım ses etmedi. Geberdiniz sanki. Yatağa gireceksin de ne bulacaksın bu posası çıkmış heriften a be tohuma kaçmış karı..

"Haydi bir iki bir iki.."

İki kişi göründü uzaktan. Kasım sigarasını atıp dolmuşa yürüdü, "Buyrun."

Tam bineceklerdi.

"Kasım alamazsın sen onları."

"Niye alamayacakmışım?"

"Öndeki dolmuş daha dolmadı. İki boş var." Gelen iki kişi, değnekçinin bu sözü üzerine öne yürüdüler, dolmuşa bindiler.

Kasım gözlerini kıstı.

"Ulan sen kimi kandırıyorsun be! Boktan püsürtük herif! Ulan bu dolmuş 724 be!!"

"E.. Ne olmuş?"

"N'olmuşu var mı be?! Ben buraya geldiğimde benim önümde bu dolmuş yoktu."

"Ya ne vardı?"

"Ulan elimden bir kaza çıkacak şimdi. Ulan ben buraya yanaştığımda önümdeki dolmuş 724 değildi. Başka bir boktu. Ama 724 değildi. Ulan eşek mi kandırıyorsun be! Ulan ibne ben senin ananı babanı.."

"Ağzını topla."

"Ulan kim topluyormuş ağzını be! Kim? Ulan sen yeni gelen bir dolmuşu sok benim önümde sıraya, benim müşterimi al, ondan sonra. Ulan sıçtırmadan beni, topla ağzını.. Topla ulan, topla!"

"Ağbi yapma.."

"Sen Zeliha'na git, yavru.. Ulan senin ağzına.."

"Bin git işte be! Müşteri mi yok! Çek ellerini üstümden."

"Çekmiyorum."

"Git be, geldi işte, müşteri geldi!"

Kasım bir iki silkeledi değnekçiyi. İt gibi bıraktı.

Kasım'ın arabasına iki kişi binmiş.

"Şoför Bey.."

Beysiz kalın.

"Ulan bitmedi daha, tamam mı, bitmedi. Görüşeceğiz seninle."

Kasım bindi dolmuşa, gaza bastı, tam sıradan çıkmış yol alacakken..

"Şoför Bey baksanıza.."

Kasım bakmadı.

"Bu dolmuş Çankaya'ya gidiyor, değil mi?"

Kasım birden durdurdu arabayı.

"Atla aşağı."

"Çankaya değil mi?"

"İn be in, polis görecek şimdi."

Yeni binen adam atladı yere, arkasından karısı olacak şişman bayan da inmeye çabalarırken düdüğü sesini duydu Kasım.

"İn be in be.."

Daha kadın kapıyı örtmeden Kasım arabayı hareket ettirdi, kapı yanda durmakta olan bir arabanın yüzeyini sıyırdı. Yandaki arabanın sürücüsü fırladığı gibi bağırmaya başladı:

"Ulan sen araba değil, bisiklete binemezsin be! Sana ehliyet verenin!!"

Kasım arabayı durdurduğu gibi indi aşağı.

"Bana bak hırbo! Ben o ehliyeti senin gibi karımı yollayıp almadım."

"Sen kime diyorsun o lâfları lan?"

"Sana be! Sana!"

"Bana bak, ben senin gibileri.."

"Ne olmuş lan, benim gibilere?!"

"Susun beyim, ver bakalım kâğıtlarını."

"Memur Bey şikâyetçiyim efendim, bana hakaret etti."

"Kim ben mi? Bana bak, asıl sen bana.. Davacıyım ağbi.. Bisiklet kullanamazsın, dedi bana."

"Arabanızda hasar var mı beyefendi?"

Beyefendi Kasım'ın arabada açtığı sıyrığı aradı, buldu.

"Kedi kışını görmüş, yara sanmış" dedi Kasım.

"Bana bak, lan.."

"Sakin olun, beyim.."

"Yazın efendim, bu söylediklerini tutanağa geçirin, polis bey, istihdam ederim."

"Sakin olun, efendim.. Kâğıtlarını göster."

"Ağbi adamın kafasını bozuyorlar vallahi.."

"Kâğıtlar.."

"Al be ağbi, al gözünü seveyim, ben bu kâğıtları onun gibi almadım. Ben namusumla aldım."

"Memur Bey, tanıksınız değil mi? Hem maddi hem manevi tazminat davası açacağım."

"Bu mu kâğıtların, yürü.."

"Ağbi.."

"Yürü.."

"Nereye yürüyormuşum be!"

Çevreden kalabalık toplaşmaya başlamıştı. Polis Kasım'ı kolundan sürümeye başladı.

"Yürü, bakalım.."

"Nereye yürüyormuşum ben be! Ne diye yürüyormuşum!"

"Yürü, dedim."

"Biz ne olacağız, polis bey?"

Kasım arabadan başını çıkarmış öten horoza baktı.

"Siz de yürüyün göreyim, yorgancılar!!"

"Yürü lan, yaptığın yetmiyor mu? Siz arkadaki dolmuşa atlayıverin. efendim. Yürü Allahın belâsı!!!"

"Ulan nereye yürüyormuşum be! Ulan namussuz herifler, ulan hep beni mi bulursunuz be! Ulan aşşagılık herifler, ulan zilli yosmalar! Ulan Allah topunuzun belâsını versin be! Ulan ne yapmışım ben be! Nereye yürüyormuşum be!!!"

Uzaklaştılar. Polisin ardından seğırtten Kasım bir şeyler söylüyor, elleri kolları uçuyordu.

gelir dolanı dolanı

sevket yücel

Düşüncemin dağlarında
Bir ses büyür sizin için
Çoğunuzun kulakları tıkalı
Nasıl olsa bir gün bir gün
Görünce güneşimi
Yüzünüz döner gerçeğe

Ne zaman düşünsem sizi
Göğüs boşluğumda büyür yangınlar
Nereniz sızlıyorsa
Ha sizin sızınız ha benim

Bire ihtiyar dünya
Hani dostluk hani nerde kardeşlik
İNSAN

Biz

YALAN

Az barış çok savaşlar
Az adalet çok haksızlık
Her birimiz bir başka
Türlü yaşamlar içinde
Kimimiz kanlı hançer
Kimimiz mor menekşe

Gördüm ki bu yaştan sonra
Yani yirmibirinci yüzyılda
Bakınca yeryüzüne

Üzülmemek elde değil
Gene de
Biliyorum yollar var gidilesi
İnsanlar var sevilesi

Bu böyle sürmez elbet
Akıl almaz silâhların namlularında
Nasıl olsa
Gün gelende güzellikler
Gelir dolanı dolanı

olaylar arasında

Derleyen : ad-mo

● Danimarka Nobel'i diye adlandırılan "Sonning Ödülü" 1959 yılında kurulmuştu. Avrupa kültürüne katkıda bulunan yazarlara verilen bu ödülün tutarı bizim paramızla 450000 liradır. Bu yılın ödülü Hannah Arhendt'e verildi. 1940 yılında Amerika'ya yerleşen bu kadın altmış sekiz yaşındadır. Bütüncül ülkelerin kaynağı üzerine önemli çalışmaları vardır.

● Fransa'nın ilginç ozanlarından Tristan Corbière'in ölümünün yüzüncü yılı 4 Mart 1975 tarihinde Paris'te Edebiyatçılar Derneğinde kutlandı. "Sarı aşklar" ozanının anısı anılırken şiirleri de okundu. 1845-1875 yılları arasında yaşayan Corbière'in çocukluğu mutlu geçmişti. Babası tiyatro yazarıydı, gazeteciydi, romancıydı ve ozandı. Asıl mesleği kaptanlık. Daha sonra denizlerde başarı kazanmak isteyen Tristan da babasını kıskandı. O da babası gibi denizci olmak istedi. Uzun boylu, biçimsiz, çirkin bir adamdı. Üstelik göğsü zayıftı. Gençliğinde Roskof kabarelerinde süründü durdu, sokak kadınlarının alay konusu oldu, serserilerle düşüp kalktı. İtalya'ya yaptığı bir gezi sırasında taşralı bir soyluyla ilişki kurdu. Taşralı soylunun metresi Marcelle zaman zaman Tristan'la sevişiyordu. Tristan bu çiftin arkasından Paris'e gitti. Şiirlerini "La Vie Parisienne" dergisine vermeğe başladı. 1873 yılında kendi parasıyla "Sarı Aşklar" adlı şiir kitabını yayımladı. Bu kitap hiçbir yankı yaratmadı. Ancak on yıl sonra kitapla ilgilenen yayımcı Vanier Corbière'in şiirlerini Verlaine'e göstererek büyük ozanın dikkatini çekti. Ve böylece Tristan Corbière Verlaine sayesinde tanınmış ve üne kavuşmuş oldu. Ama ne yazık ki

ozanın kendisi çoktan ölmüştü. Parnasse döneminin çağdaşı olan Corbière Parnasse okulu şiir anlayışının tam tersi bir içeriğe sahip büyük bir ozandır.

● Fransa'da Kültür Bakanlığı'na bağlı araştırma dairesi on beş yaş üzerindeki Fransızlar arasında bir "okuma sondajı" yapmış. Alınan sonuçlara göre on yıl öncesinden bu yana Fransızların ancak % 57'si kitap okuyormuş, geri kalanı hiç kitap okumuyormuş. Buna karşılık Fransa'da dört kişiden üçünün evinde kitap varmış. Garip bir sonuç: çünkü Fransızların yarısından çoğu hiç kitap okumadığı halde evlerinde kitap bulundurmaktadır. Sözü geçen araştırmayı inceleyen bir gazeteci şunları yazıyor: "Kendilerine sorular yöneltilen kişiler evlerinde sırasıyla sözlükler ya da ansiklopediler, polis, casus ya da kurgu-bilim romanları, romanlar, klasikler, tarih kitapları bulunduğunu söylemişlerdir. Kitap sayısı bakımından polis romanları başta gelmektedir. Bunları da özellikle tarım kesimindeki kimseler, işçiler, iş adamları okumaktadır. Çoğunluk çeşitli cep kitaplarına ilgi duymakta ama bu kimselerin yarısındaki kitapların sayısı kırkı aşmamaktadır. Televizyonda edebiyatla ilgili programlara ilgi düşüktür: belli bir kültürden geçmiş kimselerin sadece % 9,2'si bu tür programları izlemekte, % 43,8'i ise hiç ilgilenmemektedir. Edebiyatla, sanatla, bilimle, tarihle ilgili dergiler her zaman ya da zaman zaman halkın % 22,7'si tarafından okunmaktadır. Kitap okuyan ya da okumayan kişilerin % 70'i bu gibi dergilerle hiç ilgilenmemektedir. İki Fransız'dan biri kitap satın almaktadır. Bu da kitap alanındaki krizin en belirgin belirtisidir. Buna karşılık kişilerin devlet ya da belediye gibi kuruluşların kitaplıklarından sağlıyarak okudukları kitapların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ama okunup geri verilen bu kitapların çoğu polis romanlarıdır."

● Doğu Almanya'nın tanınmış ozanı Stephan Hermlin geçen ay Paristeydi. 1915'te Chemnitz'de doğan Hermlin antifaşist eylemlerinden ötürü 1936 yılında Almanya'dan ayrılmak zorunda kalmıştı. 1945'te yeniden Almanya'ya dönen Hermlin kısa bir süre Frankfurt'ta çalıştıktan sonra Doğu Almanya'ya geçti. 1939'da Fransa'ya sığınan Hermlin o dönemle ilgili anılarını şöyle anlatıyor: "O dönemde bütün yabancılara olduğu gibi bana da savaş çıkarsa Fransayı savunmaya hazır olup olmadığımı sordular. Ben "evet" diye karşılık verdim. Ama bu konuda söylenecek pek bir şey yok çünkü Fransa'yı iyi savunamadım, zaten Fransa da yenildi. O zaman kendimi bir çokları gibi bir kampta buldum. Ama benim durumum biraz daha zordu çün-

kü ben Almandım. Çok ağır koşullar altında birkaç yıl geçirdim. Hepsi bu kadar." Stephan Hermlin Fransa'nın bu zor ve acılı döneminde Paul Eluard'la tanışmış. Ozan bunu da şöyle anlatıyor: "Önce onu mektuplarla tanıdım. Daha sonra kendisiyle tanıştım. Eluard'ı 1933'te Almancaya çevirmeğe başlamıştım. Almancayı bilen Nush Eluard çevirilerimi seviyordu. Eluard bana her zaman kardeşçe bir yakınlık gösterdi. Biraz da Aragon çevirdim, daha sonra Almanya'ya dönünce Fransız Mukavemet Hareketinden ve o örgüte bağlı Fransız ozanlardan çok söz ettim." Doğu Almanya'da yayımlanan en önemli edebiyat ve sanat dergisi R.D.A.'dır. Hermlin'in şiirleri ve yazıları bu dergide yayımlanmıştır. Bir gazeteci Hermlin'e şu soruyu sormuş: "R.D.A.'nın genç yazarlarını en çok ilgilendiren sorunlar hangileridir?" Alman ozan şu karşılığı vermiş: "Töresel sorunlar. Sosyalizm neye yarar? Gerçek bir demokrasi kimin için ve nasıl kurulabilir?" Gazeteci bir de şu soruyu yöneltmiş: "Kuşkulu bir edebiyat mı bu yoksa iyimser mi?" Ozanın karşılığı: "Kuşkulu. Çok kuşkulu. Aynı zamanda iyimser. E tabii, hepsi genç henüz."

● Şu Sovyetlerdeki edebiyat ve sanatla ilgili bağnazlık anlaşılır gibi değil. Komünizmin bu alanlardaki dar anlayış ve görüşleri sürüp gidiyor. Sözelgeşi geçenlerde Moskova'da yirmi kadar Moskova'lı ressam yetmiş tablodan oluşan bir sergi açtılar. Bu ressamların yalnız üçü Ressamlar Birliği'nin üyesiymişler. "Sanat sanat içindir" ilkesi sanki bu ülkeye özgüymüş gibi sergiyle ilgili hiçbir ilân, hiçbir reklâm görülmemiş. Tek bir afiş bile basılmamış. Afiş şöyle dursun serginin düzenlendiği yerin kapısına sadece küçük küçük bir beyaz kâğıt üzerine "Resim Sergisi" diye yazıp yapıştırmışlar. Pek kimsenin haberi olmamış sergiden. Olanlar da sanki gizli bir örgütün toplantısına katılıyorlarmış gibi sergiye gitmişler. Diyeceksiniz ki kapalı rejimlerde olağan bir şeydir bu. Evet, öyledir. Anımsıyoruz, bir zamanlar kapalı rejimin havasını benimseyemeyen, temiz havaya çıkmak isteyen, kişiliklerini ve sanat güçlerini yabancı ülkelerde saptama savaşını vermek zorunda kalan sanatçılar vardı. Kandinsky gibi, Chagall gibi, Gonçarova gibi... Sözü geçen sergide de güçlü ve kişilikleri ağır basan ressamların bulunduğu söylenmektedir. Belki de gelecek günlerde bu ressamlar kapalı rejimin kurbanları arasına katılacaklardır.

● Çetin Altan'ın ilk romanının Fransa'da yayımlanmasından büyük övünç duymuştuk. Fransa gibi batı uygarlığının ve hatta kısaca uygarlığın gelişim ve oluşumunda büyük ağırlığı olan bir ülkede bir Türk yazarının kitabının yayımlanması kuşkusuz bizim için övünüle-

cek bir olaydı. Ama bir kitabın yayımlanması yeterli değildi. Böyle bir kitabın büyük yayın organlarının kitap sunucuları ve eleştirmenleri tarafından da benimsenmesiyle ancak bir anlam, değer ve önem belirebilirdi. Evet, bu da oldu. Ve Çetin Altan'ın başarısının bir raslantı olmadığı iyice anlaşıldı. Le Monde, Le Figaro gibi büyük gazeteler ve özellikle L'Express gibi büyük bir haftalık dergi Çetin Altan'ın kitabı ve kişiliği üzerine ağırbaşlı yazılar yayımladılar. Böylece bir Türk yazarının kitabı "bon pour l'orient" damgasını taşımaktan kurtuldu. Ve yanılmıyorsam Nazım Hikmet'ten sonra ilk kez olarak bir Türk yazarı olumlu bir biçimde batı dünyasına sesimizi duyurdu.

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
SAYI 78 — NİSAN 1975

Sahibi ve sorumlu yönetmeni:
Halil İbrahim Bahar

Yönetim yeri:
Ankara hanı 4/44, Ankara caddesi — İstanbul

Havale ve yazışma adresi:
H. İbrahim Bahar, Mithatpaşa caddesi 19/3
Beyazıt — İstanbul

Sayısı 10, yıllık abonesi 120, altı aylığı 60 lira
Yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi - baskı: Halk matbaası, telefon 22 19 98
Kapak baskısı: reyo ofset, telefon: 22 78 08

Gönderilen yazılar üç ay içinde yayınlanmazsa
daha sonra da yayımlanmayacak demektir

Gönderilen yazılarla ilgili mektuplara karşılık verilmez

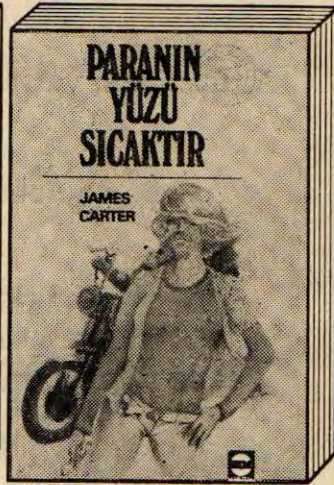
Yayımlanan yazıların her türlü sorumluluğunu
yazarları yüklenirler

Son baskı tarihi: 28.3.1975

KERVAN YAYINLARI

"BAŞUCU"

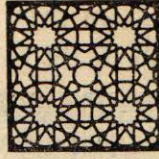
DİZİSİNİ SUNAR

KERVAN YAYINLARI

Cağaloğlu, Şerefefendi Sokağı 31

Telefon: 27 48 82 — İstanbul

DEKASE

DEKALKOMANİ SANAYİİ KOLL. ŞTİ. OĞUZ EREN VE ORTAKLARI
ÇAĞALOĞLU, CEMAL NADİR SOK. BÜYÜK MİLÂS HAN 39 40

Altınyıldız, varak, gofre etiketler

Baskılı saten etiket

Porselen, cam
ve her türlü
sanayi çıkartmaları, etiketler

Telefon :
28 48 82 - 28 48 83

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

E. MERCK

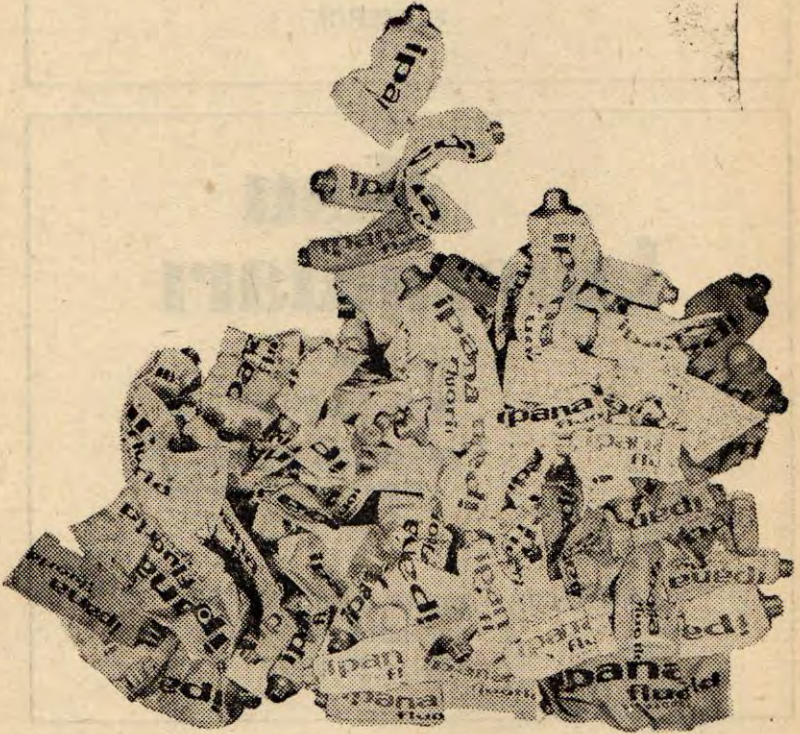
aksu laboratuvarı

- * Zepam
- * Avigen (Kapsül)
- * Fervigen (Sirop)
- Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel. : 27 18 27

**biten ipana'nın
yerini
bir yenisi alır**

İpana'nın dişlere kazandırdığı eşsiz beyazlıktan, ağza verdiği serinlikten, ferahlıktan vazgeçilemediği için... İpana Fluorid, diş minelerini sertleştiren, çürümeleri önleyen, diş ve ağız sağlığını koruyan diş macunudur.

Metin Eloğlu

YUMUŞAK

G

Yeni Çıktı

7,5 lira

★

İsteme Adresi :

Ge-da, Cağaloğlu-İstanbul

İlhan Berk

TAŞ

BASKISI

7,5 lira

Yapıt Yayınları

Cem Yayınevi Sunar :

ARAGON

ELSA'YA ŞİİRLER

Çeviren : Said Maden

Yakında çıkıyor

e yayınları

genel dizi **roman**

CENGİZ TUNCER

hacizli toprak 15 lira 3.BASKI

kerkenez 20 lira 3.BASKI

ABBAS SAYAR

yılkı atı 10 lira 3.BASKI

çelo 15 lira 2.BASKI

MUZAFFER BUYRUKÇU

bir olayın başlangıcı

12,50 lira

KERİM KORCAN

idamlıklar 15 lira 2.BASKI

linç 10 lira 3.BASKI

OKTAY AKBAL

garipler sokağı

10 lira 3.BASKI

hikaye

VEDAT SAYGEL
ortalık neden karıştı?

10 lira

OKTAY AKBAL
önce ekmekler bozuldu

12,50 lira

ZEYYAT SELİMOĞLU
kıçüstünde toplantı

10 lira

MUZAFFER BUYRUKÇU
mağara

20 lira

e yayınları

**ankara cad.
13 istanbul**

42. kitap :

Prof. Dr. Nermi Uygur

TÜRK FELSEFESİNİN BOYUTLARI

15 lira

43. kitap :

Prof. Dr. Cemal Yıldırım

BİLİM TARİHİ

20 lira

Yeni baskılar :

Prof. Sadun Aren

EKONOMİ EL KİTABI

Gözden geçirilmiş 5. baskı

15 lira

Doğan Ergun

SOSYOLOJİ EL KİTABI

Genişletilmiş 2. baskı

20 lira

Doç. Dr. Mehmet Selik

İKTİSADÎ DOKTRİNLER TARİHİ

2. baskı / 25 lira

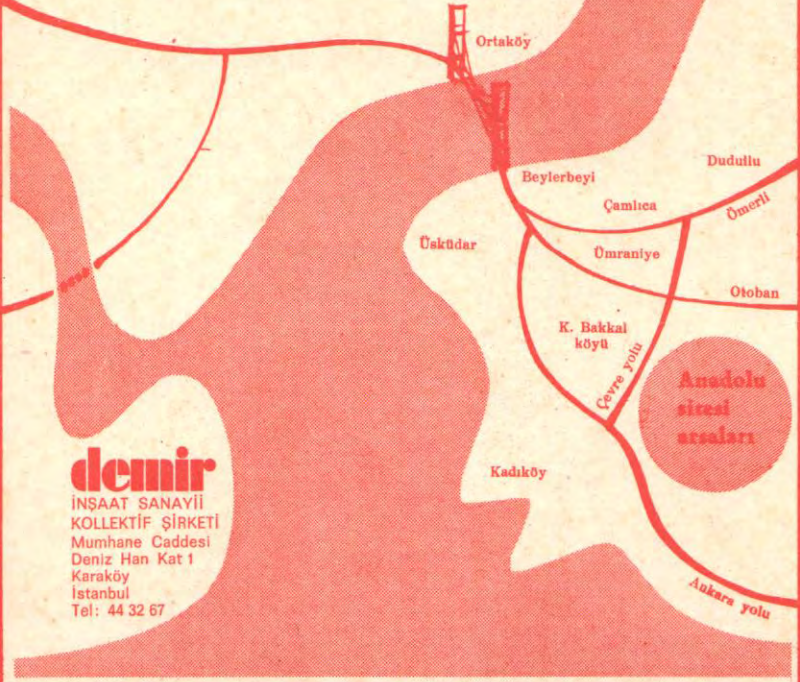
Mehmet H. Doğan

ESTETİK

Yeni çıktı / 25 lira

İstanbulun Anadolu yakasında
3 milyon metrekarelik bir sahada

150.000 nüfuslu yeni bir şehir doğuyor

demir

İNŞAAT SANAYİİ
KOLLEKTİF ŞİRKETİ
Mumhane Caddesi
Deniz Han Kat 1
Karaköy
İstanbul
Tel: 44 32 67